

BR 12

itnji dogovor o pomoći sib, možemo da ga osta, uklju-
čim se u neke, mreži, mreži, mreži, mreži, mreži
ja i I, ali si češ da i
da i da i da i da i da i da i da i da i da i da i da i da i
da i da i da i da i da i da i da i da i da i da i da i da i
da i da i da i da i da i da i da i da i da i da i da i da i
Na Ljutom Kamenu

S. Vrdoljak (Split)

Popeo sam se nekoliko puta na Ljuti Kamen. To je sedlo na bili Mosora, preko kojeg vodi oputina u Dolac i ostala sela na drugoj strani.

U moru golog krša, kojim je Mosor većinom pokriven, nisam ovo nekoliko puta svraćao veću pažnju na golu okolinu Ljutog Kamena niti mi je padala na pamet pomisao, kako mu narod dade pravo ime, kojim htjede da ga po obilju kamena, a nestasici svega ostalog naročito istakne među ostalim bližim i daljim krševitim susjedstvom.

U listopadu ove godine, jedne nedjelje, kada je sunce svojim blještijom prepojilo bilo sve vrhove, doline i more, čiju mirnu površinu mreškaše lagan i blag istočnjak, nās nekolicina planinara, prepuni nutarnjeg blaženstva, koje u nama proizvede sjaj i ugodna toplina sunca, do pojasa goli, penjasmo se preko Srinjina i Ljuvaca u pravcu Ljutog Kameha, da odatle biliom krenemo Velikom Kablu (1340 m), pa da se preko Šipacke spustimo natrag do Žrnovnice. Dan bijaše tako krasan, da nas nešto neodoljiva tjerareše na vrhove, s kojih su najljepši razgovori s prirodom ispod nas, a najdublji sa neizmjernošću nebeskog svoda iznad nas, kojim čovjek nesvejsno žudi, da mu se digne i u nj pronikne

Teško onom, tko je svojim životom vezan za Mosor. Ono malo mršave zemlje po docima i doćićima, brižno obrađenim, priča ti samo o bijedi, koja tu vječno caruje. Čobani se sa blagom ispinju i na najviše vrhove i na teško pristupačne strmine, zimi šibani ledenim vjetrovima a ljeti iznurenim žegama, od kojih kamen i mozak pucaju, e da im se blago domogne ono malo borne trave, što u škrapama raste. Pa kako je bijedan seljak, tako mu je i blago sitno i zakržljalo i ne može da mu ni izdaleka dade onu korist, što je daje i u malo plodnijim krajevinama.

Što bliže Ljutom Kamenu, okolina postaje sve jednoličnija i više pusta: obrađenih dolaca i doćića nestaje, a zemlja u škrapama sve je rjeđa i plića. Kamene ploče i škape sve jače prevladaju: skoro će da zavlada sama kamena pustoš.

I onda najedamput ustavljaš se zapanjen. Kad se od snebivanja snađeš, zahvaća te udivljenje i samilost:

Uz oputinu, malo pred mjestom, gdje započinje sami goli i ljuti krš, na nepunom jednom četvornom metru zemlje, među samim kamenom, seljak zasijao ozimicu i ona mu već iznikla. I taj komadić brižno ogradio, da blago ne može do njega. Desetak metara odatle još jedan jednak tako malen zasijan komadić.

Postaje ti odmah jasan život čovjeka, kojega je sudska prikvala na taj krševiti kraj. Taj komadić obrađene i zasijane zemlje priča ti rječitije i vjernije nego debeli svesci pisanog slova o vjekovnoj golemoj i teškoj borbi tog tihog siromaha za komadić crnoga kruha. Priča ti o patniku, prepuštenom samom sebi, kojemu od vjekova, otkada se tu naselio pa do dana današnjeg, nitko još nije prišao kao čovjeku i bratu, da mu pruži ruku pomoćnicu i kaže dobru riječ.

Pa ipak, nepoznati patniče što obradi taj pedalj zemlje, najda si u svojoj bijedi i zapuštenosti ipak velik! I kako smo svi mi siti i puni svakog grijeha i poroka pred tobom majušni i sitni! I odviše sitni!

Zamišljen puštam iza sebe taj posljednji znak života, jako teškog života i ulazim u goli golcati i ljuti kamen. Vjekovi i nevremena ga izdubiše u oštре škrape, u kojima više nema ni trunka zemlje ni vlačanaca trave. Sve sama bjelkasta i nijema pustoš, kojoj neće blizu ni ptica ni čoban sa svojim stadom. Jedino, možda, zekonja, gonjen lovčicima, da preko nje protroči ili se sakrije u kojoj rupi.

Kao da se u groblju nalaziš. Ili u moru istrulih kostiju, koje se bjelasaju. Ni sunce koje je danas svu prirodu naokolo oživilo, ne može da ovoj pustoši dade ni truna života ni privlačivosti.

Pa kad se na oputini, koja ovo kamo more presjeca, ukaza nekoliko seljaka, njihov se glas oglasi nekako čudno i neobično i naruši tišinu ove nijeme pustoši: kao da živo biće ovamo nikako ne spada.

Konačno smo na sedlu. Pred nama je kanjon Cetina i plodno Sinjsko polje, djelomice uokvireno bosanskim planinama, koje se gube u magli. Lijepa i živa slika briše po malo utisak sjete, što u nama ostavi okolina Ljutog Kame na.

I kad se nagledasmo ovoga kraja, ne obazirući se prilazimo prvim liticama Velikog Kabla, da se preko njih vinemo u visine.

Zimski uspon dolinom Dive Grabovice

Dr. Josip Fleger (Sarajevo)

Što znači penjati se zimi na planinski sklop Čvrsnice planine, može razumjeti jedino onaj, koji je ljeti poduzimao uspon na ovu prostranu i visoku gromadu, opkoljenu sa svih strana stijenama i bočinama duboko usjećenih dolina. Bez šest ili sedam sati napornog rada nije ni ljeti moguće svladati ovaj utvrđeni grad, da se domognemo same njegove ivice.

Od svih prilaza najlakši je onaj dolinom rijeke Doljanke iz sela Doljana na Muharnicu, jer je najmanje strm. No zimi

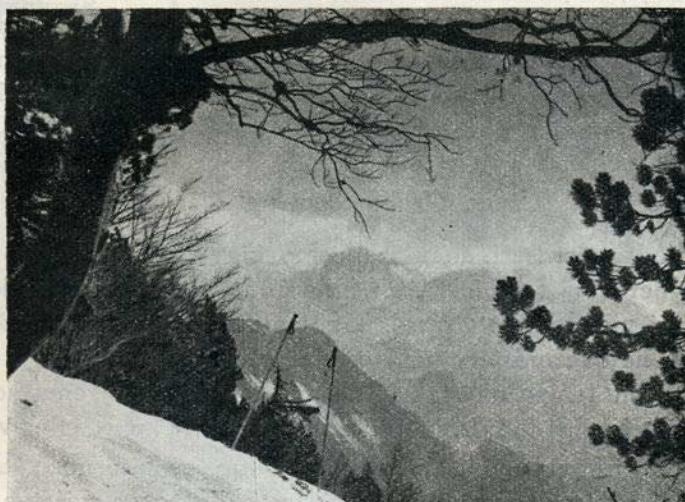

Foto: G. Jereb

Diva Grabovica: Pogled s Tisovice na Plasu i prenjsko Cvitinje za sada ne dolazi u obzir, pošto na području Vale nema kuće, pa bi se planinar morao izložiti vrlo neugodnom i opasnom noćenju pod vedrim nebom, što su doista i provela trojica naših planinara ove zime (Cvitković, Felčar i Sigmund). Odabrao sam zato uspon dolinom Dive Grabovice iz dva razloga: prvo radi dobre kakvoće snijega, a drugo radi mogućnosti noćenja na Žlebu, gdje se nalazi državna lovačka kuća. Od nje se može jutrom rano svladati najteži uspon poznatom Strmenicom na Podu, koji sačinjavaju čeonu ivicu doline Dive Grabovice.

Odabrah zajedno s još jednim drugom zadnje spomenuti uspon polovicom ožujka računajući, da nas ne će iznenaditi u to doba никакva mećava i da će snijeg biti povoljan radi prisojnog položaja dolinske strane. Trebalо je voditi brigu o usovima, čije je vrijeme po

našem računu prošlo. Ti usovi nijesu alpski. Uvelike ih smanjuju šume. No premda nijesu prostrani, ipak su nadasve opasni, jer po vlače sa sobom, naročito u predjelu iznad šumskog pojasa, velike količine kamenja. Na taj se način produbljuju kamena točila i žlebovi svakog proljeća.

Računali smo s time, da ćemo u trosatnom hodu stići od željezničke stanice na Žljeb (1230 m), prospavati ostatak noći i izjutra poduzeti težak uspon snježnom plohom Strmencu. Međutim nas je iznenadila u vlaku vrlo neugodna vijest. Mjesto ključa lovačke kuće dočeka nas na željezničkoj stanici Jablanici čovjek s porukom, da ne idemo u Grabovicu, jer je kuću na Žljebu srušio usov. Preostalo nam je, da se brzo odlučimo, hoćemo li produljiti vožnju neobavljenog posla do Mostara ili bez obzira na sve krenuti na Žljeb. Iza prvog zaprepašćenja odlučisemo se za drugu kombinaciju nadajući se, da ćemo i ispod srušene kuće naći nešto potkrovljia, naložiti vatru i provesti noć.

Uspon Grabovicom na Žljeb

Oko jedanaest sati noću izdosmo iz vlaka i nađosmo se na slabo osvijetljenoj stanicu Grabovici, na zaprepašćenje šefa stanice, koji nije mogao shvatiti, kako se u ovo doba noći može ići u Grabovicu, natovareni teretom uprtnjače i skija na leđima. I dok su zadnje signalne lampe na vlaku isčezavale u mraku, krenusmo dosta neveseli uporedo sa željezničkom prugom uz rijeku Neretu.

Dosadan je ovaj put u duljini koja 4 km, osobito noću. U nama stalno previre misao o porušenoj kući. Iza Glogova svijetao odsjev mjeseca i srebrni okvir mjesecinom obasjanih vrhova. Konačno smo na ušću potoka Grabovice ili Grabovskog Potoka, gdje se koči u umjetnički svedenom luku most kralja Matijaša. Vitak, uzak, sav od kamaena tesanca, ničim nevezan. Tu ulazimo u dolinu Dive Grabovice. Poznamo to i po hladnjem valu vjetra, koji s planine struji. Put postaje ljepši, a i mjesec se izdigao iznad Glogova, pa osvjetjava frontalno svu dolinu, lijevo nama najbliže Paljike, a desno rebraste padine bočina Plase. U daljini iza neodređene magličaste koprene izbija sjenasta kontura snijegom odjevene Drinjače (2045 m).

Pred selom Grabovicom prolomi se od nekuda jak tutanj, po prilici onakav, kako smo ga slušali u ratu za bubenjarske vatre. Tko ga je ikad slušao, postaje neraspoložen. Bio je to prvi odjek usova, što se sručio tamo negdje sa stijena Male Čvrstice u Radavu. Naš račun u pogledu usova bio je dakle pogrešan. Prođosmo i selo, koje je prividno spavalо, kao da nema žive duše u njemu. Ipak su nas

pratile iza malih prozorčića snene oči težaka, kako sam to kasnije saznao od malog Osmana, koji nas je ljeti pratilo na Plasu. Od tada znam, da selo prividno spava i prati sve, šta se oko njega noću događa.

Iznad sela nalazi se Crni Vrh (714 m), nekoliko oštrih šiljaka, odakle počinje pravi uspon. Svuda je još kopno, no doskora eto nas i iznad Česme, gdje vezujemo skije i zalazimo u šumu. Prati nas lomljjava usova sad s lijeva, sad s desna od nas, no nijesmo na dohvatu, jer se penjemo jezičcem, koji se iz dna doline pruža prema pročelju, a i lijevo i desno su provalije: prvo Radava, onda Žljeb. Čuje se kroz nijemu noć samo oštro rezanje skija po snježnoj plohi i po kadkada sumnjivo kretanje živog u šumi. Bit će da se poplašila koja divokoza.

Foto: G. Jereb

Diva Grabovica: Donji dio Strmenice i Veliki Kuk u magli

Pod samim Žljebom treba se oštro penjati, a putu u ovoj gustoj šumi ni traga. Po gdjegdje se on tek naslućuje po neznatnom prosjeku između stabala. Zbog toga grabimo uspon u dugim, kasnije u sve to manjim okukama, napokon tek kojih desetak metara dugim. Prebacivanje skija na koncu svake okuke veoma nas je zamaralo, no i ta gimnastika nije ništa bila pred pomisli, šta ćemo naći na mjestu bivše kuće.

Prošla su već i 4 sata hoda, kad se popesmo na livadu, omeđenu i s gornje i s donje strane po jednim visokim i kamenitim stogom. U podnožju gornjeg stoga treba da se nalazi lovačka kuća. Pa kad skije zarezaše koso položenu plohu livade, obasjanu uštapom, upitne

oči upraviše pogled put gornjeg stoga i na našu neopisivu radost ugledasmo cijelu i netaknuto lovačku kuću.

Bili smo spašeni. Od veselja, što ne moramo nočiti na snijegu, zaboravismo na umor, pa nakon što naložismo vatu, skijali smo se do iza 3 sata noću po prostranoj livadi, koso položenoj i obasjanoj divnom mjesecinom. Istim onda legosmo na kratki, ali potrebnii počinak.

Sa Žljeba na Stog i Strmenicu

Osvanulo je rijetko divno jutro, kakvih malo pamtim. Sve oko nas bijelo. Sunce prigrijava, a njegove se zrake odbijaju kao s ogledala na grabovičkim obroncima Plase, na divno formiranim stijenama Male Čvrsnice. U daljini prema izlazu doline, iznad Neretve, ponosno strši odasvud vidljiva gromada Cvitanja (1992 m). Više nas, sučelice Stogu (1330 m), snijegom izrešetane padine Drinjace (2045 m), čiji šiljci, vododerine i kule, odrazuju svoju sivinu u bijeloj boji snijega, pa tako dolazi do izražaja njihova građa.

Ostavismo uprtnjače i sve nepotrebne stvari u kući, jer je odavle uspon strm, pa treba biti što manje opterećen. U lakoj košulji rezali smo skijama djevičanski čistu plohu pa zadosmo u usjeklinu Žljeba, zapravo u gornji dio neobično strme vododerine, koja počinje tamo visoko iznad nas između vrhova Drinjace (2045 m) i Oštровace (1865 m) pa se vratolomno spušta do pred samo selo na dnu ove romantično građene doline. Kako je svuda gusta šuma, a puteljak leži duboko pod snijegom, odabrasmo korito toga žljeba kao trasu puta i dosta se namučimo, jer je korito njegovo bilo ispunjeno debelim naslagama neravnog, grudastog snijega, što su ga usovi prije toga svaljali sa bočina. No na takvim mjestima nema opasnosti od usova. On je svoj posao svršio. Snijeg zrnasto vlažan, ali srećom ne propada duboko. Izuvez tragova divokozu нико nije ovuda prošao. Radi kosine okuka naporno napredujemo i u znoju lica upoređujemo ovaj uspon zimi s onim ljeti, kad se puteljkom lakše penje.

Tako stigosmo i do Tisovice, šume na podnožju Strmenice, gdje se na jednoj balustradi dižu rijetko razvijena stabla munike (*Pinus leucodermis*). Odatle je doista jedinstven pogled na cijelu dolinu Dive Grabovice, koju gledamo kao iz ptičje perspektive. Desno od nas koči se Drinjaca, čije vrhove hvata od vremena na vrijeme magla, dalje desno Branisovac, koji se Lolinjakom gubi u zapadnom grebenu Plase. Iznad nas lijevkasto završava spomenuta Strmenica, ta najkosije položena ploha na Čvrsnici, a kojom je još moguć uspon za pješake i veoma dobra konja.

Ona počinje kod Crvene Lokve na Podima, spuštajući se u nagibu kojih 45° prema dolini Dive Grabovice, postepeno se sužuje u obliku lijevka u uskom, koso položenom klancu, između dviju stijena povиše Tisovice. Tko se nije penjao uz nju ili tko se nije niz nju spuštao, ne može nikada imati predodžbe o strmini. Kako Strmenica leži između 1700 i 1900 m, razumjeti ćemo, da s te visine, s tog mesta u čelu doline moraju i vdici biti neobično lijepi.

Osobito je lijepa perspektiva prema jugu, jer se u tom pravcu nalazi najdublja naša provalija, Radava. To je najdekorativniji predio Čvrsnice, jer na toj planini, osim zbijenosti i glomaznosti oblika, prostranosti planinskog sklopa, doista najljepše utiske čine

Foto: J. Cvitković

Čvrsnica: Pešti Brdo i predio Bukovice s Velikog Vilinca (2116 m)

mjesta, gdje se linija gorske visoravni lomi i silazi okomitim stijenama, visokim po 600 do 1000 m u duboko usjećene doline svog predgorja. A osim Strmoglavice (1768 m) u dolini Drežnice nema provalijama Radave premca.

Zato će svaki planinar dugo vremena nositi u sebi utiske slika, što ih je video sa balustrade nad Tisovicom, okrenut prema ponoru Radave. Prvo radi spomenute dubine, a drugo radi lomne linije na tome mjestu. Iz šumom obrasle terase Osobja uzdiže se vertikalani, slojevito građeni greben Pešti Brda (2050 m), sav pokriven snijegom. Time je došla do izražaja njegova slojevito građena strana. Ispod Osobja padaju zavidno duboke tvorevine stijena, bogate kammina, gredama i balustradama. To je raj za penjače planinare, no do danas se nitko nije našao, da ih otkrije. Kad god sam gledao

dalekozorom pojedinosti tih stijena, požalio sam, što sam prešao dobu, kad se uči penjanje.

Lijevo od toga bloka стоји usjeklina Radave pod Merića Stjenama (1681 m), kojom vodi vrlo strm i mjestimično vrlo opasan lovački put, uklesan u živoj stijeni, na tumbaste Medjede. Ovi leže nad samim ponorom kao dva zaobljena, nezgrapna hrpta. Sve je u bijelom ruhu, a iz te bjeline izbijaju tanke konture golih bukovih stabala i poput kišobrana razapeta stabla munike.

Desno od nas je Veliki Kuk, gotovo istih oblika kao i Medjedi, samo što je viši. Šteta, da ga pokrivaju jutarnje magle. Dugo bi čovjek mogao sjediti pod munikom na balustradi Tisovice, a u podnožju Strmenice. Kad ne bi bilo žeđe, te neminovne posljedice naporna uspona, zaboravili bismo doista na sve, što je vitalno. Ali svemu dolazi kraj, pa tako i ovoj lijepoj panorami, jednoj od najljepših, što ih pasionirani planinar može doživjeti. Čeka nas uspon uz Strmenicu, čije je ždrijelo duboko pod snijegom. Ima ga sigurno tri metra, sudeći po zatrpanim stablima munika.

U samom ždrijelu izvaljene grude snijega, dakle opet usov, koji se nedavno sručio niz ovu plohu. Ispočetka grabe skije visinski polako, ali se za kratko vrijeme uvjerimo, da se s njima neće moći dugo ići, jer je širina žljeba Strmenice postajala sve manjom, pa je trebalo navući dereze, tim više što je i snijeg bio ovdje ledenast. Od vremena do vremena iznad nas magle, pa kad već u nju udosmo, bili smo uvjereni, da s našim usponom na Podem nema ništa. Ostao sam u donjoj trećini Strmenice i promatrao od vremena na vrijeme sučelice sliku Merića Stjenama, odakle je u raznim vremenskim razmacima zatutnjo usov. Kad bi se magla na vrijeme digla, video bih u smjeru tutnjave uzak i prljav jezičac, kako klizi na bijeloj plohi, pa se poput vodopada ruši niz stijene na nižu terasu. To mi je bio prvi doživljaj, jer do sad nijesam imao prilike pratiti iz ove perspektive rušenje usova.

Moj drug nije klonuo, nego je nastavio uspon s namjerom, da uslika Hajdučka Vrata pod rubom Podem, tu divnu erozivnu tvorevinu na visini od 1800 m. Vrata su izdubena u uskoj vertikalnoj stijeni, kao umjetni zid, položen u pravcu kosine, pa nam izgleda kao da ih je čovjek gradio, a ne sama priroda. Nedaleko od njih počinje visoravan Podem, koja polako pada podnožju dugog i visokog Vilinka (2116 m), zatvarajući sa sjeverne strane niz velikih vrtaca, odijeljenih kukovima. To je poznata Vala, neobično lijepo plastički izrađen teren. Pojedini kukovi, osobito Dokuk, izbijaju jače iz tih zaobljenih oblika, koji kao da su valjkom satrveni.

Sve sam to gledao u mislima, okružen maglom, pa kad se dovoljno načekah druga, koji je bio negdje u pola Strmenice, krenuh

polako i oprezno niz Tisovicu put Žljeba. Bio je to naporan posao i od onda znam, kako se teško spušta skijama po ovom strmom vapnenačkom terenu. Izmoren sam stigao u lovačku kuću, priredio nešto za ručak, za se i za druga, koji je za mnogom kasnije stigao, ne manje umoran od mene.

Nije nam uspio posao, ali zato nijesmo ni ja ni drug bili manje zadovoljni, jer smo prošli jednim od vrlo teških zimskih planinskih terena. Upoznali smo alem naših dolina u svečanoj gloriji zimskog ruha, uz tutanj usova, a to je bilo za nas novo i nevjerljivo lijepo. Jer naročito treba istaći, da postoji samo jedna Diva Grabovica, koje se nikad ne možemo zasiliti.

Kamešnica planina (1849 m)

Pero Lučić Roki (Supetar-Sinj)

Više sam puta obilazio vrhove i doce ove divne planine, ali to je uvijek bilo, dok se ona dičila svojim djevičanskim bijelim ruhom, a ja sam želio da je vidim ljeti, kad je krasi bujno zelenilo. Sa njenih vrhova sezao je moj pogled do hercegovačkih planina, Čvrsnice i Prenja, te dalje, čak do Durmitora. Prema jugu nizali su mi se pred očima goli vapnenački masivi: Biokovo, Mosor i Kozjak, između čijih se je prevala vidjelo naše more sa svojim otocima. Prema sjeveru i sjeveroistoku ponosno dizahu svoje bijele glave: Troglav, Šator, Cincar i Vran planina. Često sam njene doce obilazio na skijama i mislio, kako moraju oni doci biti divni i ljeti, kad su okruženi zelenilom mlade bukove šume. Ono što sam želio, to sam i izvršio mjeseca kolovoza prošle godine.

Još je bio mrak, kojeg je ublažavala slaba svijetlost mjeseceve zadnje četvrti, kad smo nas tri člana H. P. D.-a stupali cestom, koja vodi iz Sinja u Livno. S juga prama sjeveru kretahu se, poput štada ovaca, bijeli oblaci altocumulusa, koji su nagoviještali jugovinu. Za svanuća predosmo preko mosta rijeke Cetine i uspesmo se na kamenitu ravan »Gljevski Podi«. Na toj kamenjari nema uopće zemlje za obradivanje. Jedan sat smo išli preko te ravni, između čijih se stijena zeleni nisko hrastovo grmlje, a na nekoliko mjesta, kao oaze u pustinji, dižu se ograde sa hrastovima. Na istoku ove ravni strmo se diže planina Kamešnica, jugoistočni ogrank dinarskog masiva.

Nakon kratkog odmora počeli smo se penjati prema Vagnju, ne držeći se više ceste već telegrafskih stupova. Nakon dva sata napornog penjanja po kršu stigosmo na prevalu Vagnj (1165 m), gdje smo se okrijepili i odmorili, te tačno u deset sati krenuli dalje, markacijom koja vodi na »Sklonište prof. Giromette«. Put je postao

zanimljiviji. Markacija nas je vodila kroz onisku, ali gustu bukovu šumu rubom dubokih vrtača. Počeli smo sretati i jele, dok se, nakon pola sata pješačenja, pred nama ne pokaza čarobna slika sjeverozapadnog pristranka Kamešnice. Strmo pred nama dizala se gusta jelova šuma i mamilas svojim mirisom, bojom i hladovinom. Ubrzasmotri korake i za nekoliko minuta penjali smo se markiranim puteljkom kroz šumu. Bili smo preporođeni. Nije nas više okružavao onaj dosadni jednolični krš niti nas je mučila sparina. Mi smo sada bili pod okriljem vitih jela, čiji nas je miris i pjev ptica opajao i potsjećao na priče iz djetinjstva. Nailazili smo na grmičke paprati i na šumske

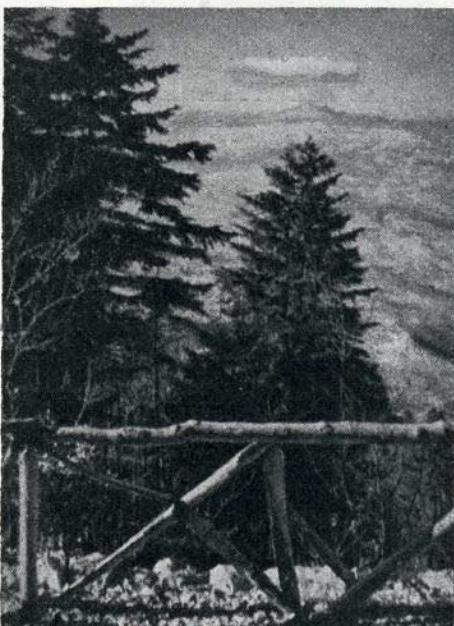

Foto: Dr. Gjurković (Split)

Pogled sa Skloništa prof. Giromettem prema zapadu. U dalekoj pozadini diže se najviši vrh Dinarskih alpa, gordi Troglav (1913 m). Nad samim vrhom stvara se karakteristični oblak bure.

jagode, koje su nam cijelim putem bile poslastica. Najednom opazismo žutu markaciju sa natpisom: »Pazi jama«. Razumjeli smo, da moramo ići oprezno. Nekoliko koraka pred nama nalazila se je duboka jama »Trogla«, koja nas je svojim okomitim i mahovinom obraslim stjenama zadivila. Mi joj nismo mogli vidjeti dna, a kažu, da je duboka 70 metara. Iz nje seljaci vade ljeti led. Poslije ovog lijepog iznenadenja nastavili smo našim usponom, koji je postojao strmijim. Nakon pola sata takovog penjanja stigmo do »Skloništa prof. Giromette« (1.500 m). Brzo smo se rasteretili i počeli ručati, jer je već bilo podne. Za ručkom su slijedile šale i bockanja, a zatim smo išli na »Vidilicu prof. Cvijića«. Stupivši na vidilicu prestaše bockanja i šale, jer smo odmah bili zapanjeni ljepotom kraja, koji nas je okružavao. Prema jugoistoku pružala se gusta jelova i bukova šuma, koja je krasila

Foto Dr. Gjurković (Split)

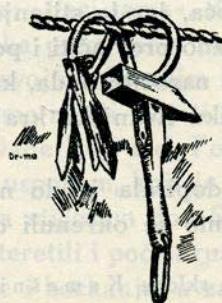
Pogled sa vrha Kamenčice (1649 m) prema jugu*

strane planine, vrtače, humke i doce. U pozadini se dizahu masivni vrhunci Kamešnice, umotani gustom maglom, gonjenom južnakom. Po hrptu Strmca (1542 m) mirno su pasle krave i nisu se bojale magle, koja je i njih često uvijala. Sve je ovo davalo Kamešnici pravi alpski izgled, a nas sve više ushićavalo. Pošto odavde napravih nekoliko snimaka, odlučili smo da krenemo onom gustom šumom prema Kurtagića Doca. Išli smo markiranom stazom kroz gustu mladu bukovu šumu. Bilo je mjesta, gdje je šuma bila tako gusta, da smo se morali provlačiti kroz nju, a to je za nas bio pravi užitak. Za četvrt sata stigosmo u Kurtagića Dolac, oko čijih je staja pasla stoka sitnog i velikog zuba. Na istoku doca strmo se dizao piramidi sličan brijeđ, a nad šumom ovoga brijeđa stršio je okomit kuk, prema kome se uputisimo nas dvoje mlađih. Poslije veoma teškog penjanja našli smo se pod kukom, kojega namjeravasmo osvojiti. Svakli smo teške planinarske cipele i obukli papuče, da ne posrnemo. Kod veranja nismo imali većih poteškoća, jer je stijenje bilo čvrsto. Na nekoliko mjesta morali smo se oprezno provlačiti i pomagati jedan drugome. U ovome smo silno uživali, a naročito onda, kad smo stigli na vrh kuka i odande promatrati šaroliku livanjsku krajinu, veliko Livanjsko Polje i sela po rubu.

Iz »Kurtagića doca« dopirala je do nas svirka pastira i zvono ovna predvodnika. Kad smo se okrenuli da idemo dalje, stadosmo

* Kamenčica pripada sklopu Kamešnice pl., koja sačinjava jugoist. dio Dinarskih alpa. Pred Kamenčicom na jugu udubilo se prostrano Sinjsko polje, periodički poplavljeno. U pozadini se s desne strane polja diže Kozjak pl., a s lijeve Mosor. Između Kozjaka i Mosora uleknuo se Kliški prodor. Preko Mosora i Kozjaka otvara se pogled na more (Brački kanal).

najednom kao ukopani, gledajući nepomično prema jugoistoku. Pred nama su se dizale okomite stijene Kamešnice, za koje bi svaki na prvi pogled rekao, da su bedemi i kule nekog drevnog grada. Iza tih bedema sukljala je u vis magla, koju je vjetar tjerao iz doline prema nama, te je izgledalo da taj fantastični grad gori. Krenusmo zatim dalje i za kratko vrijeme nalazili smo se pred još divnjim kukovima. Ovi su naličili na portal nekakve veličanstvene katedrale, ukrašene kamenim zvonicima i vitim jelama. Ovdje je naše udivljenje došlo do vrhunca. Šuteći promatrali smo ovo veliko djelo prirode i osjećali smo, kao još nikada dosada, veličinu i nedostizivost vječnog Tvorca. Odjednom nas iz tog ugodnog sna probudi dozivanje našeg druga. Bilo nam je veoma žao ostaviti ovaj prirodni hram te smo još nekoliko minuta požudno upirali svoje poglede prema kukovima, htijući da u nama još dugo ostane vjerna slika djela, kakvog je drugdje nemoguće vidjeti. Poslije pola sata bili smo svi skupa u »Skloništu prof. Giromette«, gdje smo našem drugu pokušavali da opišemo one prekrasne stupove. Dok je vani užasno grmilo i padala kiša, mi smo u kući jeli i igrali šah. Na Kamešnici je počela da bjesni oluja, koja je trajala četvrt sata. Nakon oluje odlučili smo da krenemo te da prije nastupa druge budemo kod sela Gljeva, gdje je kroz čitavo ovo vrijeme sijalo sunce. Brzo smo se uprtili, potpisali u spomen-knjigu, pozdravili sa čuvarom kuće i krenuli prema vrhu Kolebački (1328 m). Tu smo već isli po stazi, kojom idu čobani iz Gljeva. Nije nas više okružavala ni šuma ni pašnjak već ljuti krš, koji dopire sve do poviše sela Gljeva. Tu smo opet naišli na hrastove ograde. Poslije jednosatnog brzog spuštanja prispijeli smo na cestu, što vodi iz Gljeva u Sinj. Cestom smo se morali, radi kiše, dva puta zaustaviti u krčmi, a u 8 sati na večer stigosmo sretno u Sinj sa lijepim utiscima, kojih se svakog dana sjećam s osobitim uživanjem.

Na Čvrsnici planini (2228 m)

Prof. U. Girometta (Split)

HPD »Mosor« na hercegovačkim planinama

(Svršetak)

Dok su moji drugovi bili zaposleni oko učvršćivanja šatora, a Jozo oko sabiranja suhe klekovine, dotle sam se uputio jednoj uzvisitijoj glavici, koja dominira podnožjem grebena Vel. Čvrsnice. Usput sam opazio priličan broj prodavača (*Saxicola sp.*), kako po snježnim vrtačama traže hranu. Zašavši u jednu takvu vrtaču, na svoje sam začuđenje našao u zrnatom snijegu mnoštvo bijelih crvića, skromni relikti nekadašnje glacijalne faune Čvrsničkog masiva.

Dok sam sa glavice promatrao dalekozorom bijelu strmu plohu pod grebenom Vel. Čvrsnice, dotle je zalazeće sunce na mahove probijalo masne oblake i u bojama žezenog zlata čarobno osvjetljavalo ovaj doista romantični alpski kraj. Vladala je veličanstvena tišina, isprekidana kadkad umiljatim pijevom kosa stijenara (*Monticola saxatilis*), koji se pred večer trudio da nađe sigurna zaklona u dubokim procjepima grebena. Promatrali su prostranu snježnu plohu uvjerio sam se da je bila pod grebenom vanredno strma... a mi bez dereza i bez cepina! Tko je mogao pomisliti, da ćemo o Petrovu naći na Čvrsnici još toliko snijega!

Povrativši se svojim drugovima, našao sam šator potpuno uređen i okićen mosoraškom zastavom. U obližnjoj vrtači plamsala je uz to vesela vatra, a drugovi marljivo miješali tjesteninu, da ne zagori.

*

Nebo se počelo uz to da svud uokolo muti, a nadolaskom mraka počelo je sa istoka i sa sjevera da nemilo sijeva. »Bit će jake oluje«, tvrdio je Jozo, kojemu već s početka nije bilo počudno da pod samim grebenom noćimo. Planina je, kako je on tvrdio, pusta i hirovita, pa se jadan bojao za svoje kobile, jer su vuci pri olujnom vremenu napadno žestoki.

Dok je on tako zborio, dotle je počelo da sablasno grmi. Jadan se trudio da čvrsto poveže uplašene kobile uz šator i da na štap nataknje logorski fenjer. Večerasmo na brzu ruku. Baš kad smo počeli da unashamo uprtnjače pod šator, sijevnu munja i uz paklensku lomljavu udari u obližnju glavicu stotinjak metara daleko od šatora. To je bio preludij teške planinarske oluje, koja je potrajala vječna dva sata.

Uz silan pljusak i grad redali se gromovi nevjerojatnom brzinom, šibajući kao ognjene zmije po okolnim glavicama. Čitav okoliš bio je u neprekidnoj vatri! Jadan Jozo se mučio da umiri uplašene kobile dozivajući često Sv. Iliju u pomoć. U šatoru je pred bijesom podivljale

atmosfera zavladala grobna tišina. Jedina je utjeha bila što su šator-ska krila dobro držala. No kad se pljusak pretvori u prolov oblaka, nagrnu naglo voda u obliku bujice i pod šator te čestito skvasi ležaje i uprtnjače.

Oko 11 sati noću počelo je nevrijeme da popušta. Izidosmo iz šatora. Prva nam je briga bila da napalimo vatru. Sa mokrom klekovicom išlo je to doista teško ali udruženim silama i uz pomoć petroleja ipak nam uspije. Slijedilo je komično sušenje ponjava, rubenine i uprtnjača.

Oko ponoći legosmo ponovno pod šator, te usprkos vlage neki drugovi tvrdo usnuše... dok je Jozo obilazio kobile i glavnjom u ruci mahao da poplaši vukove a dabome i vile! U 2 sata po ponoći izašao sam iz šatora da zamijenim Jozu. Preporučivši mi kobile legne uz vatru i tvrdo usnu.

Upravo je zora počela da rudi, kad se kobile naglo uznemiriše zbog muklog štropota, koji je dopirao iz obližnje vrtače. Jozo se prenu te umiljatim riječima započe da bodri i smiruje kobile. Kad se nakon jednog sata već razdanilo, siđe u vrtaču i na svoje zaprepaštenje nađe u snijegu svježe tragove vuka.

*

Nakon toplog čaja upustisemo se prema grebenu Vel. Čvrsnice. Prelazimo preko vrtača, zasutih vječnim snijegom i preko zaobljenih glavica kao ostacima nekadašnjih čeonih morena pak nas evo napokon pod samu strmu snježnu plohu. Visoka je nekoliko stotina metara i sastavljena od zrnatog, vanredno zbijenog snijega.

Uspon je u početku prilično lak. S visinom postaje teži, jer je ploha strmija, snijeg tvrdi, a mi bez dereza i cepina! Teškom mukom i uz priličnu pogibelj popesmo se do dvadesetak metara ispod ruba grebena, kad se nad nama ukaza skroz tvrda ledena ploha, upadno strma, a na mjestima čak i okomita..., dok nas guste magle počeše da sa sviju strana obavijaju. Uvjerivši se da bi daljnje penjanje sa našom obućom bilo skroz lakoumno i pogibeljno, dao sam nalog kratkoj stanci i opreznom silazu.

Silaz je bio daleko opasniji od samog uspona. Da se jednomo od nas skliznula nogu, a to se bez cepina i okovanih cipela moglo lako dogoditi, svršio bi jadan strjelovitom brzinom kod podanka kamenitog podnožja točila i tu bi se smrskao. No sve je ipak proteklo glatko. Donje dvije trećine plohe prevalisemo čak sklizajući se, te u tren do spjesmo do podnožja. Tu ulovisemo nekoliko alpskih daždenjaka.

Povrativši se našem Jozu i založivši nešto hrane uprtisimo uprtnjače na kobile i istim putem natrag u Podi. Uzduž čitavog povratak bila je vrućina upravo nesnosna, naročito pri usponu uz Tumbet. Pri-sjedevši na rub visoravni Podi promatrásimo ushićeni južni dio Dive Grabovice, vratolomnu Radavu. Iz tog jezovitog ponora dizale se avetne magle i kidale se u krpe, dok su se visoko nad kotlom stvarali oblačići i žurno plovili prema grebenu Vilinka, nad kojim se već počela da stvara olujna gljiva, koja je napadno naglo rasla. U kamenitom kotlu Dive Grabovice stvara se dakle preko jutra materijal za oluje, koje malne dnevno haraju u popodnevnim satovima po ravnjaku masiva.

Foto: M. Petrošić

Koliba na Žljebu u Divi Grabovici

Upravo kad smo stigli do »Vučjih Vrata«, bizarnog okna izrovanog u konglomeratu, počeše gromovi da pucaju po Vilincu, Orljavcu i Marnici, a mi požurisemo niz Strmenicu u Divu Grabovicu. Oko 200 vanredno strmih okuka vodi do kolibe na Žljebu. Premda te jaka strmina vuče, ipak ne možeš odoljeti da silom mišica ne zastaneš na svakom zakretaju, pa da se diviš erozijskim oblicima, kojima je upravo raskošno okićena ova romantična dolina. Po strmim okukama uđosmo u gustu šumu bukve, bijelog graba i jasena, da se nakon dvosatnog silaženja nađemo pred kolibom na Žljebu, upravo u času, kada je oluja počela da bjesni i u samoj dolini.

U kolibi, krcatoj troglofilnim skakavcima, brzo se snađosmo. Dok se večera kuhala, dotle se na slami odmarasmo. Nakon večere legosmo i tvrdo usnusmo sve do pred zoru, kada se na krov doskitala velika ušara (*Bubo bubo*) te počela da nas sablasnim glasom budi.

Jutro nam je osvanulo da ljepšega ne mogosmo zaželjeti. Pred kolibom na prostranom pašnjaku, okičenom raznobojnim cvijećem, okupilo se na hiljade popaca, cvrčaka i skakavaca i priredilo nam

bučni jutarnji koncerat... dok su sa bukava i borova, kojima je okičen kameni kolos »Stog«, zvonko odzvanjale ljubavne pjesme brojnih zeba.

Tijekom jutra priredismo kraće ekskurzije po grebenu, koji dijeli dolinu u sjeverni viši i u južni niži dio. Tko bi mogao da opiše ljepote ovog labirinta strmina i dubina! Sa vanredno strmih i skliskih lovačkih staza promatraš stanovitim strahopočitanjem gorde rezultate djelatnosti leda i vode za glacijala, kada su sa Čvrsničkog masiva plazili silni ledenjaci i stvarali ovu romantičnu ali žalivože slabo poznatu dolinu.

Nakon objeda spustimo se prema selu Grabovici zastajajući na mjestu, gdje se potoci Grabovica i Radava sastaju i teku prema Neretvi.

Sa željezničke stanice Grabovica vratimo se večernjim vozom u Jablanicu i tu se srdačno oprostimo sa vrlim našim Jozom. Večerasmo i legosmo te jutarnjim brzim vozom krenusmo u Metković, a odatle parobrodom u Split ponijevši sobom upravo neizbrisive utiske sa ove doista lijepo i vanredno poučne ekskurzije.

Sedam puta mokra na Kamenim Svatovima

Dela Horvat (Zagreb)

... i kad mi se to sedmi put dogodilo, počela sam vjerovati, da taj najzapadniji izbojak Medvednice ima doista neku čudnu moć, da navlači na se vlagu. Koji je uzrok tome, ne bih znala reći, ali dolazim do zaključka da neću otsada na Kame ne Svatove bez kišobrana (od kojega kao privatnik inače strašno zazirem).

Ima već tome desetak godina, što sam bila prvi puta na Kamenim Svatovima. Sjećam se, da smo se po ugodnom putu dizali nadljudskim naporima, jer je bila nepodnosiva sparina. Svi su šutjeli. Čulo se samo tromo koračanje. Ja sam bila posljednja. Mislila sam da ēu dušu ispustiti. Jao i starome planinaru po ovakovoj zapari, a kamo li ne novajiji! Nismo ni pet časaka sjedjeli na Svatovima, kad uze praminjati kiša. Jedva sam se dospjela čestito obrazreti oko sebe i tek što sam s velikim razočaranjem ustanovila da kamene gromade, nazvane Kameni Svatovi, nisu nimalo nalik na ljudske spodobe, kako sam ih zamišljala, morali smo otići. Ah, kako je bilo teško rastati se od široke panorame, nad kojom je lijevao — pljusak!

Za čas smo prolazili grmljem, sa kojega se cijedilo na nas malene. Valja spomenuti da se među nama nalazio veliki slikar prof. Šulentić. On je nadvisio guštaru, kojom smo prolazili, pa smo mu pomalo zavidili na njegovoj veličini. Mislili smo potajno — gle, on će izići suh. — Ali dal! Ako je nas namakalo indirektno, on je dobivao na sebe direktno iz oblaka, pa smo bili na istom.

Ovo se tumaranje mokrom guštarom proteglo u nedoglednost. Jedva jednica izdeosmo na neku čistinu. Stadosmo pod krošnjato stablo. Netko je izvadio gunj, kojega je g. profesor prebacio preko glave, a mi smo se ostali okupili oko njega. Da nam ne bude dugo čekati dok prestane kiša, izvadili smo što je tko

imao za jelo i tako smo pod gunjem kratili vrijeme. Do Vrapča smo se blata nagazili za godinu dana. Taj mi se izlet tako zamjerio da me godinama nije bilo na Kamenim Svatovima. Nisam još tada znala shvatiti da jedna od planinarskih zapovijedi glasi — valja se priučiti na kišu i podnosići ravnodušno sve što je s njome u vezi (naravno ako nema drugoga izlaza).

Tek kada sam zaboravila zašto zapravo ne pohadam Kamene Svatove, natio me opet put tamo. Bilo je to nakon nekoliko godina. Lijepi ljetni dan izvukao je iz grada mnogo ljudi. Oko šest sati izjutra pošlo nas je troje prema Sljemu. Cijelo smo jutro sproveli u sunčanju, a oko podne stalo se naglo mračiti. Na Medvednici je nastala užurbanost. Hrpimice su ljudi trčali prema planinarskom domu, a doskora se pokazalo da ta užurbanost nije bila uzalud. Nastala je strašna oluja. Kuća je bila prenatrpana. Mnoge je hvatao strah od gromova, koji su nemilice parali oblake. Oko dva sata trajalo je nevrijeme, a kako je naglo došlo, tako naglo i prestade. Iz kuće je izašla čitava povorka kao iz Noemove lađe. I opet se ljudi raštrkaše na sve strane. Nakon burne međuigre, divan se dan nastavio. Nas troje pode prema Pongračevoj lugarnici. Putem nam oko zape za Kamene Svatove. — Gle, pa kako su blizu — otpočne kolegica Zlata. Kad je još nadodala — sramota da me još nije bilo tamo — bilo je jasno da želi još danas stići u Svatove. Toj tihoj, ali očitoj molbi odazvali smo se Vlado i ja bez daljnje. Nakon nekoliko sati hodanja stigli smo na Ponikve. Nad prostranom livadom počele su se hvatati sjene skoroga zapadanja. Ziata bi željela da su Svatovi već tu ali još je prilični komad trebalo prevaliti dok smo stigli gore. Upravo je zapadalo sunce. Pred nama je ležala prostrana ravnica u veličanstvenoj tišini. Stogove zlatnoga klasja još jače pozlatiše zadnje sunčane zrake. Tek kad je utorulo sunce, svratismo pogled prema Samoboru. Nad ravnicom koja osamljenim stablima i vijugavim potokom potpisjeća na engleski prirodni park nadvili su se prijeteći oblaci, »krvni« rođaci onih oblaka, koji su nam o podne upriličili onaj neumjesni intermezzo.

Strmim vinogradskim putem stigli smo nakon dvadesetak minuta do ceste. Nasta mrak. Pred nama se bjelasala cesta. Junački smo koracali prema Podsusedu u nadi da ćemo preteći kišu, ali to nam nije uspjelo. Otpočeše rijetke, debele, ljetne kaplje, a onda je padalo sve gušće i gušće tempom nekih ruskih pjesama. Samo one pjesme imaju kraj, a ovo? — nema tako skoro izgleda. Doskora smo bili do kože mokri. Sad još učestaše automobili, koji su nas poprskali blatom do vrata. Iza časovitog automobilskog osvjetljenja, mrak nam se pričinjao još tamnjim. Na neku smo koračnicu pjevali ... da ti vidiš svoga sina, da ti vidiš njega sada okružena bijedom svega ... i stalnim tempom koracali prema željeznici. U ovome času nijesmo ništa toliko trebali koliko da nam pobegne i posljednji »samoborac«. Ova nas je kiša doduše toliko osvježila da smo automatski gibali nogama i da smo već pomicljali da je od nas nastao perpetum mobile, no ipak nas ne bi veselilo ovako po tami i kiši do Zagreba. Dosta smo se već danas nahodali! Nebrojeno puta pljusnuli smo cipelama u lokve, koje su se načinile po cesti. Naravno u takvom slučaju uvijek su strahovali više drugi, jer je voda pod čvrstim korakom daleko štrecala. Stoga smo odredili da se stupa u određenom razmaku. Ni to nije koristilo, jer ako smo se mi međusobno štedjeli, nisu nas zaboravljeni automobili. Ako ikada, onog sam se dana priučila na kišu i na sve ono što je s njome skopčano. A šta se moglo nego objesiti?

Oduševljeni ovakvim doživljajima odlučili smo da ćemo opet za nekoliko dana na Kamene Svatove. Kako je bio vrlo lijep dan, bili smo uvjereni da ćemo ovaj puta ostati suhi. Sve je uglavnom bilo dobro, ali — taj blaženi ali dao nam je na koncu izleta misliti. U jednoj smo se gostionici odmarali i čeka-

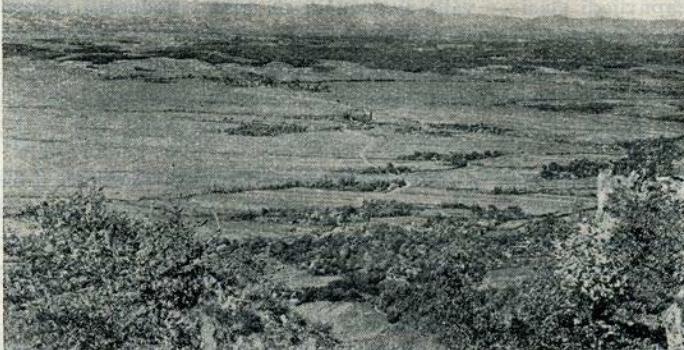

Foto: V. Horvat

Pogled sa Kamenih Svatova

jući vlak podrugivali se Svatovima, kojima smo izbjegli jednom suhi. Rugajući se tako i pijući pivo, odjednom počne šuštati po lišću kiša. Začuđeno smo se pogledali. Bilo je sve badava. Uzalud smo čekali da prestane. Do kolodvora bili smo sasma mokri. Dakle ni ovaj put nismo izbjegli; pa što to ima da znači? Ti ukleti svatovi vazda plaču. Da je za ovu okolnost znao naš pjesnik Šenoa, moguće bi još bila nastala kakva balada.

Do četvrtog pohoda na Kamene Svatove došlo je na taj način što je trebalo proslaviti neki ispit. Da se uvjiek ne slavi na Sljemenu i Oštretu ovaj smo puta otišli na Svatove. I kad smo najljepše pekli meso i krumpire, počelo je — naravno padati. Sada sam obrekla da će ovamo učestati, ne bi li mi ipak jednom uspjelo da dođem kući iz Kamenih Svatova potpuno suha. Kako mi je to uspjelo, pokazat će se na izletima koji slijede.

I dogodi se da je cpet osvanuo jedan divan dan, kako se to već običava reći na početku opisa kojega izleta. Grehota bi bilo ostati kod kuće. Kako smo za nekoliko sati bili već na sljemenskoj piramidi, a dan je bio još dug, zakrenuli smo prema Svatovima.

Radovali smo se divnoj panorami zapažajući sad ovo sad ono. Ugodno je grijalo sunce, a pokatkad bi pirnuo vjetar, tek da malo progiblje prostor koji kao da je zamro. Nebeska kapa dotala se zemlje tek tamo kod Pohorja i dalekih kranjskih gora. Pred tim vijencem izdiglo se valovito zagorsko tlo načičkano s bezbroj zaselaka. A duboko pod nama rekao bih tek sto metara daleko od nas vijuga se bijela cesta, oko koje se nanizaše dugi sloganovi kao sagovi. Kod svakog se daška sloganovi zatalasaše jedni u žutim, drugi u zelenim nijansama. Gledati ove suhe valove zbilja je odlično sretstvo za umirenje rasklimanih gradskih živaca. Nad engleskim pak parkom titrala je zelena boja u hiljadu nijansa. Pašnjaci, livade, vrbe, voda — sve ono pružalo je tako ukusni sklad pod naročitim osvjetljenjem da su pogledi najviše klizili tamu, premda tu nema inače u dugom štimungu baš ništa naročita. Gotovo pod pećine stisnulo se selo. Da malo bolje istegnemo vratove, moguće bi vidjeli što se kuha u loncima... Do nas dopire vika djece, dozivanje peradi, karanje, škripa kola, mukanje marve — glasovi sela. Tek mirisni očut ipak nije dosta jak da osjeti onaj stanoviti miris sela po dimu i govedu.

Cestom se pomicu automobili, kola, bicikli. Kako negdje ovi ljudi koji se voze zamišljaju da jure! Sve se to može promatrati s kamenih gromada, koje kao da vise prema cesti.

Ne misleći ni na kakvo zlo protegnula sam se po jednoj od kamenih gromada. Kad bi to bilo sigurnije mjesto moguće bi bila i zadrijemala. Udarci vjetra počeli su bivati sve češći i jači. Najviše nas je pak začudilo što je naglo zahladilo. Za sat i po živa se spustila za osam stupnjeva. Da se ogrijemo naložili smo u zakloništu vatru. Sve je bilo dobro dok nije počeo duvati vjetar sa sviju strana. Oluja nas je naglo zaskočila. Ja sam sišla sa svojeg vidikovca i stisnula se uz svata kojega zovemo debelim kumom. Vjetar mi je u oči nanesao pepela, a kako je već kiša curkom klizila po meni, stvorila se lužina, koja mi je užasno izjedala oči. Nisam mogla gledati. Tek sam razabirala kao kroz maglu da vjetar nanosi plamen s vatre prema svatu, uz kojega sam stajala. Shvatila sam da mi nema drugoga izlaza nego skakati preko vatre onako otprilike. Sve se to desilo za nekoliko časaka i to prije nego se vratio Vlado, koji je otišao da donese još granja za vatru. Vatru smo doduše načinili u zakloništu, no nismo računali s time da će doskora duvati sa sviju strana. Kad je Vlado došao do našega logora, ja sam mu se pričinila kao živa na lomači. Upravo sam se spremala da skočim preko vatre u času kad će vjetar zanesti plamen na drugu stranu. Kako je kamenje bilo mokro, kliznula sam i pala, ali sam se sretno zadržala na nekoj grani.

Da je kojim slučajem bio kakav filmski operater u blizini, uživao bi kako sam sjajno odigrala scenu, koja bi moguće gledaocima u bioskopima pružala jezovitu sliku. No pošto nisam trebala igrati daljnju scenu, brzo smo vatru ugušili, nabacavši na nju zemlju, a onda trkom odbrzala prema vinogradima, koji su podno Kamenih Svatova, da što prije dostignemo koju klijet.

Uistinu je nezgodno planinaru, ako ga zadesi na Svatovima kiša, jer nema na daleko čestitog skloništa. Mi smo se stisnuli uz jednu klijet, no drhtali smo od zime, jer je na nama sve bilo mokro. Nad prostranom ravnicom pljuštala je kiša kao da nikada ne kani prestati. Kad je jenjala toliko da se ljudsko čeljade moglo uputiti ispod skloništa, spustili smo se po strmom ilovastom putu do ceste. Pod jednakom vlažnim okolnostima stigli smo do Podsuseda. Mene je pekla opečena ruka, a da me i groznica ne počne tresti popila sam čaj vruć do posljednje mogućnosti. Time su posljedice današnjeg izleta bile donekle ublažene iako ne posve predusretnute. Finale ovoga izleta bio je u postelji. Da smo tako neugodne događaje doživjeli na našim pitomim Svatovima, nitko nam nije mogao vjerovati.

Šesti pohod nije bio ni najmanje zanimljiv. Čim jedan izlet mine bez ikakovih neprilika, izlazi već kao da nam nije pravo. Ništa nam se naročita ne usječe u pamet, a čovjek se rado hrani uspomenama. Kako lijepi doživljaji daleko prije izbjlijeđe nego li neugodni ili bolni, to je glavni uzrok da obične izlete koji glatko prođu brzo zaboravljamo, a onih se koji su skopčani s neugodnostima kasnije rado sjećamo. Šesti izlet na Kamene Svatove bio je dakle obični lijepi izlet, kojemu se vrijednost ograničuje tek na jedan dan t. j. dok smo vani. Taj izlet ne bi imala ni pravo spominjati pod naslovom ovoga članka da nas nije kiša na povratku iako obzirno, ali ipak — zahvatila.

Zato je sedmi pohod bio osobito vlažan. Ta već nas je iz Zagreba otišlo po kiši četvero. Raskvašeni seoski putevi otežčavali su nam korake. Put od Vrapča do Ponikava činio nam se vrlo dugim. Kako su uzeli udarati sve gušći mlazovi kiše, počeli smo vijećati što da se radi. Da se nekako obranimo od vlage, natrgali smo velikog lišća, koje raste uz potok na Ponikvama. Po tri lista stavili smo na glavu, po tri na svako rame, pa na leđa i grudi, tako da se voda cijedila niz lišće oko nas. Udesivši se tako izgledali smo kao pagode sa zavrnutim krovicima. A

kad smo se pak šuljali kroz grmlje izgledali smo jedni drugima kao kakovi afrički urođenici, koji su se spremali u lov, pa su se zbog toga zaštitili lišćem da ih se teže opazi. Ukratko rečeno igrali smo se mimikrije. Sjećali smo se redom naših znanaca, koji bi se čudili i smijali, a oni uglađeniji moguće i zgražali da su nas vidjeli u onakovoj opremi. Usprkos tih lisnatih oklopa bili smo na koncu ipak sasma mokri, jer lišće nam se razderalo u krpe dok smo prolazili guštarom, a djelomično smo ga i izgubili. Ali ako nas ono nije zaštitovalo od kiše, imalo je drugu važniju vrijednost. Ta je oprema u nama pobudila sjajno raspoloženje. Ta bili smo jedan drugome strašno smiješni. A poznato je da se u dobrom raspoloženju može sve lako snositi. Kako nije imalo smisla ostati na vidikovcu, odmah smo se spustili u vinograde, da potražimo koju klijet. Na jednoj su klijeti vrata bila otvorena. Ušli smo u pokrajnu izbu. Kakve li raskoši. Na prozorima, nad ognjištem i uuglovima stropa visjele su teške zavjese, ali od paučine. Na podu je bilo mnogo trijesaka. Ostavila nam ih je marljiva ruka, koja je zašiljavala kolje. Ove trijeske su nam sjajno došle. Na ognjištu je zaplamsala ugodna vatra. (Na sreću je bio među nama netko pušač.) Presvukli smo se u suho, ukoliko je to bilo moguće, a mokru odjeću smo nanizali oko zakadenog ognjišta. Kako nam se provijant brzo iscrpio, bile su dobre i pečene zelene jabuke, koje smo našli pod nedalekim stablom. Pokatkada smo pogledavali u dolinu da vidimo, kakovo je vremensko stanje. Nad engleskim parkom visjela je tiha sjeta. Doskora smo sa zadovoljstvom opazili da su se oblaci počeli kidati. Ono što smo čekali, dočekali smo. Kiša je prestala. Vjetar je raznesao oblake i tu nam je bio na pomoć, ali je zbog vjetra bilo neprilike s vatrom. Izba nam je bila puna dima, a mi smo i dalje bacali na ognjište iverje, da nam se osuši odijelo. Kad je ovo već bilo prilično suho, presvukli smo se, ali odijelo nam je postalo prava kostrijet. Kako se sva odjeća zasilita dima i zamrljala pepelom, jedvo smo čekali da dodemo kući da se možemo čestito oprati i presvući.

Pitanje je bilo, kako sići sa strmoga vinograda do ceste. Uz vrlo strmi ilovasti put, koji je već spominjan, uzrasla je divna no bodljikava akacija. Da ne kliznemo, hvatali smo se njezinih grana (što nije bilo ni najmanje ugodno), pa ipak smo padali. Naravno da je najljepše izgledao jedan sudrug, koji je imao bijele hlače... No što je bilo najljepše, nastao je lijep dan, a mi smo zamazani i poštrcani blatom ušli u Podsused. U vlaku smo imali dosta prostora. Sve se razbježalo od nas, jer su naša odijela krepko zaudarala po dimu. Kad smo ušli u Zagreb, mrak je prikrio bar donekle naše neprilike, tek miris nas je izdavao, pa su se ljudi sumnjivo okretali za nama. A što bi tek bilo da su nas vidjeli, kako smo opasno izgledali, dok smo se oklopljeni lišćem šuljali kroz svatovske guštare!

Iz ovoga se prikaza može vidjeti, s kakovim se nepredviđenostima boriti planinar na malim, jednodnevnim izletima. Svaki od ovih izleta daje čovjeku priliku da se obogati iskustvima, koja onda može sjajno primjeniti u drugim prilikama, drugima i sebi u korist. Pa makar sam sedam puta pokisnula na Kamenim Svatovima, ja ih se ipak ne odričem. Sada me je tek počelo zanimati, hoće li se koji puta vremenske prilike poboljšati u moju korist. Kad bi se to dogodilo, onda bi prema dosadašnjim mojim iskustvima nastupilo na Kamenim Svatovima nezakonito stanje.

PLANINARI – KUPUJTE KOD NAŠIH OGLAŠIVAČA !

S kistom i bojom diljem Velebita

Slavko Šagovac (Zagreb)

(Iz dnevnika rada na označivanju puteva po Velebitu)

Prve nedjelje mjeseca kolovoza pr. g. ukrcali smo se moj drug Zvonko i ja, ispráčeni od nekolicine prijatelja, a provideni svim potrebnim za dulji boravak u bregovima, kao zairom, bojom i kistovima, tablama za raskrsnice puteva, svim potrebnim rekvizitama i konačno s nešto inventara za Krajačevu kuću na Zavijžanu, u osobni vlak, koji nas je imao dovesti do Vrhovina. Sam put prošao je brzo, jer smo imajući dosta mjesta u vlaku spavali do Rudopolja, gdje nas je konduktér probudio i jedva što smo dospjeli, da spremimo našu brojnu prtljagu, koja se je uz dvije torbe sastojala još od pet paketa, već smo stigli u Vrhovinu. Prenesavši taj i preveliki broj paketa u autobus, koji je doskora krenuo, otprišli smo u Otočac i iskrcavši se iz autobusa, pošao sam da potražim i posjetim

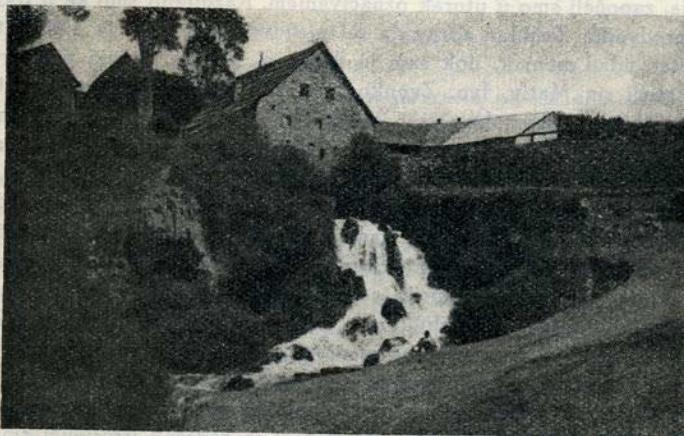

Foto: S. Šagovac

Slapovi Gacke kod Švice (mlinovi)

mog dobrog znanca, predsjednika tamošnje podružnice H. P. D., apotekara g. Mr. ph. Častečka, da još cd njega primim posljedne upute prije ulaza u sam Velebit. Za to vrijeme »malao« je Zvonko tablu, koja je imala doći na poštansku zgradu kao prvo upozorenje planinarima, koji s te točke kane početi putovanje Velebitom. G. Mr. ph. Častek s najvećom se je pripravnosti odazvao mojoj molbi, da mi pribavi kola, koja će nas prebaciti do Krasna, te mi je tom prilikom preporučio, kad sam mu predočio moj plan za označivanje, da svakako označim jedan laglji uspon na Jezera t. zv. Grginom cestom i da svakako spojim cestu Krasno—Štirovača preko Vranjkove drage s vrhom Kozjaka. Ja sam mu obećao, da će svakako uvažiti njegove želje i oprostiv se od njega potražio sam u jednoj od susjednih kuća Matu Anića, koga mi je g. Častek preporučio za prevoz stvari i pomoć kod označivanja. Za to vrijeme svršio je Zvonko tablu i ja sam zamolio upravnika pošte, da mi dozvoli, da je pribijemo na zgradu. Taj vrlo simpatični i ispravni činovnik nije htio bez predhodne dozvole svojih predpostavljenih da to dozvoli, ali mi je obećao, da će je po primitku odobrenja on sam dati staviti na ono mjesto, za koje sam ga ja zamolio. I on je to izvršio, kako sam se ove godine uvjerio. U ime svih planinara: hvala mu! Za to vrijeme bile

su naše stvari prenešene u kuću, gdje je Mate Anić imao posla (tovario je žito za Krasno) i predane njemu pod pasku, a moj Zvonko i ja put pod noge, pa u Švicu. Stigavši za nepuni sat u Švicu začudio sam se, kad sam video jezero potpuno isušeno. Do sada sam se naime svake godine na prolazu u njem okupao, ali ovaj put zadovoljili smo se šetnjom po njegovom suhom dnu. Ipak smo bili nagrađeni lijepim pogledom na Perinu Jamu, koja se inače kod višeg vodo-staja, kako sam ga do sada nalazio, ne vidi, a i prekrasnim slapovima Gacke kod mlinova. I dok smo tako šetali dnom jezera uz preostale kanale, kojima otice Gacka u druga ponorišta i gledali kako se u tim kanalima bacaju ribe, osuđene da se u njima kreću gore-dolje, došlo je vrijeme koje smo odredili za sastanak sa Matom i odlazak prema Krasnom. Povrativši se u selo, nadosmo Matu i naše stvari i podosmo odmah, da do mraka stignemo u Krasno. Cestu, koja od Švice do Krasno imade nekih 15 km, prošli smo u ugodnom čavrljjanju i pričanju s Matom, koji se je interesirao za razne novosti i nije mogao dočekati da mu jednu kažemo, već je prekidajući nas pitao za drugu. Večeravši i prenoćivši u kući Mate Anića, započeli smo u utorak označivanjem. Razdijelili smo se u dvije grupe. Jednu je predvodio Zvonko, drugu ja. U njegovoj grupi bio je sin Mate Anića, Grga, spretan mlad momak, dok sam ja radio sa Matom. Stvari pak prenosio je na konju stariji sin Matin, Ivo. Zvonko je pošao od raskrsja ceste Otočac—Krasno—Oltari—Sv. Juraj i ceste Krasno—Alan—Jablanac najprije cestom prema Alanu, označiv na raskrsnom stupu oznaku: Na Jezera, dok sam ja počeo na mjesnoj cisterni u Samadiji (zaselak Krasna), označiv također prvi cilj puta: Na Jezera. Dalje sam pošao između suhozida do poštareve kuće, gdje smo se sastali i dok sam ja stavljao oznake »laglij« i »teži uspon«, pošao je Zvonko uobičajenim putem, sada označenim kao »teži uspon«, prema Jezerima. Ja sam pošao najprije cestom prema Alanu, zatim sam krenuo na Grginu cestu i nešto prije samih Jezera, niže »Stolaca« naišao na Zvonkovu markaciju. Požurivši za njim našao sam njega i Grgu kako se griju uz vatru: bilo je naime uslijed magle, koja je ovamo sizala od Jezera, tako zahladilo, da su si oni dvojica, pošto su vidjeli da nas nema, naložili malo vatre. Razumije se da su morali stići dosta prije nas, jer smo se Mato i ja zadržali ispisujući smjerove na poštarovom štaglju, a osim toga smo imali i dosta dulji put. Nastavili smo raditi zajednički, te nam je posao osobito u početku, gdje je bilo velikog kamenja, lijepo odmicao. Ali kad smo prešli prvi greben i kad je nadošlo malo kamenje, bilo je potrebitno vrlo gusto markirati i tu se je posao vrlo zategao. Prešavši taj krasni planinski pašnjak Jezera, koji nosi ime po maloj mlati, koja se nalazi na njegovom gornjem dijelu i došavši opet u područje šume, posao nam je dobro odmicao i mi smo oko 19 h, dakle nakon punih 12 s. rada, bez odmora i hrane, prično umorni stigli na Krajačevu kuću. Tamo smo našli samo snahu opskrbnika Marka Vukelića, koja nas je podvorila palentom, kojoj smo mi dodali gulaša iz naše torbe. Tako smo stigli na Zavižan, do kuće, koja će nam kroz nekih 14 dana pružati svoju gostoljubivu zaštitu i mekan ležaj.

Po programu rada, koji sam već prije složio, imao je Zvonko s Matom markirati put sa Jezera, od mjesta zvanog Jelica, na Mali Rajinac preko Carskih (ili Generalskih) Dolaca, a zatim od tog mjesta opet na Jezera, do mjesta zvanog Buljevac, gdje se markacija sa Malog Rajinca sastaje sa markacijom puta Krasno—Krajačeva kuća i gdje se ujedno odvaja put na Zavižanski Pivčevac.

Program za jedan dan dosta opsežan, ali obzirom na pogodan teren, dobar put i rijetku šumu izvediv. Ja sam sa Grgom krenuo prema Velebitskoj Plješivici i markirao od sedla Zalovačkog Bila do košanice Samograd, gdje nam je

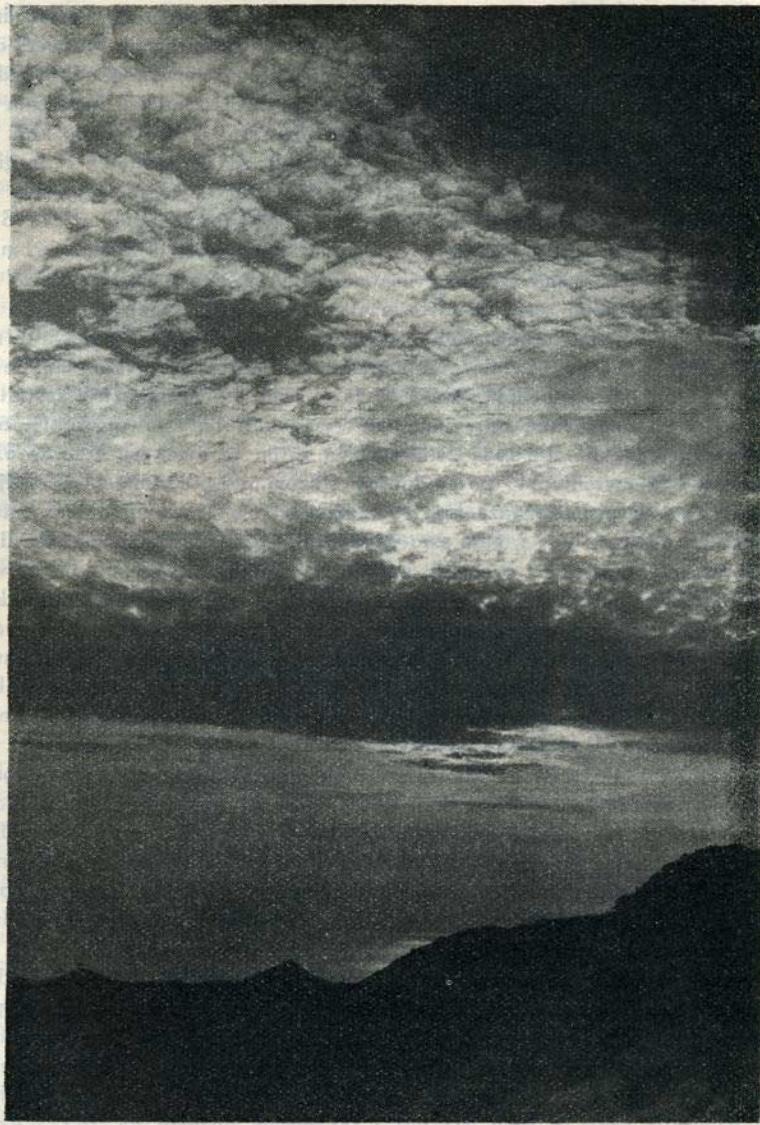
Foto: S. Šagovac

Na vrhu Vel. Zavižana

ponestalo crvene boje, te smo se oko 15 h povratili na kuću, nedovršiv početni posao. Na kući našao sam opskrbnika Marka Vukelića i saznao, da je stigao naš društveni tajnik g. P., ali je otišao na Gornji Zavižan. Dok sam se pobrinuo, da je Grga dobio ručak, došao je g. P., te smo zajedno ručali. To je bila kao mala slava za mene, a ujedno jedina dogodostina takove vrste za vrijeme mog rada u sjevernom Velebitu. Da nam ugodnije prođe popodne, pošli smo g. P., ja i Grga označavati duljinsku stazu, zvanu Premužičeva staza. To smo popodne stigli do t. zv. Čemericovo Dočića. Budući je staza izgrađena u širini od 1.20 m. to nam je označivanje išlo brzo od ruke. Na sedlu ispod Velikog Zavižana, gdje se odvaja put prema Lomskoj dulibi, sastali smo Zvonka i Matu, koji su se oko 17 h vraćali, svršivši po programu svoj posao. Kad smo se i nas trojica povratili navečer kući, spojili smo njihov ručak sa našom večerom. Na večer smo kao obično pravili bilješke o putevima, koje smo označili, »malali« table, priredjivali boju za sutradan i utvrđili radni program. Kad smo se sutradan oprostili od g. P., koji je nastavio svoje putovanje duž Velebita, spustili smo se opskrbnik Krajačeve kuće, Marko Vukelić i ja preko Vodica na Babrovaču i dalje prema Starigradu kod Senja, koji put nismo mogli dovršiti u jedan dan, nego smo oko 1 sat hoda prije Starigrada morali prekinuti i u Starigradu potražiti večeru i konak. Dok smo se Marko Vukelić i ja spuštali prema moru, Zvonko, Mato i Grga popravili su oznake na Vučjak i Gornji Zavižan, koje je prije dvije godine proveo Marko Vukelić, i na novo označili put od sedla ispod Velikog Zavižana, dakle od Premužičeve staze do Lomske dulibe i to do sastavka puta sa putem sa Jezera. Sjutradan poranili smo Marko i ja iz Starigrada i preko Modriša, Vel. Brinice i Plančica stigli do Klanca pod Gromovačom. Tu smo prekinuli rad radi poodmaklog vremena, jer smo se dogovorili sa Zvonkom, Matom i Grgom, da ćemo se sastati na Rossijevoj kući, odakle ćemo svi zajedno na Krajačevu kuću na konak. Ta je radna grupa naime imala zadatku, da od Carskih (Generalskih) dolaca, gdje se odvaja put za Mali Rajinac, označi put do Lomske dulibe i sastavi sa njim s Krajačeve kuće. Izvršivši ranije svoj posao, nisu nas oni čekali, jer su Mato i Grga još istu večer otišli svojoj kući, budući da smo nas trojica imali za slijedeći dan program: Krajačeva kuća—Razboj—Orje—Bilopolje—Smokvica—Sv. Juraj, na koji nas je silila okolnost, da nam je ponesta-

jalo boje, te smo istu kanili nabaviti u Senju, kamo se imao uputiti Marko, dok smo Zvonko i ja htjeli ostati u Sv. Jurju, da se okupamo u moru i potražimo nekoje naše drugove i drugarice, koji su tamo bili na odmoru. Došavši do polovice puta prema Sv. Jurju potrošili smo zadnju kapljiju boje i krenuli dalje, da što prije stignemo u Sv. Juraj. Tako smo proveli subotu popodne i nedjelju u krugu naših prijatelja, kupajući se cijeli dan. Zvonko je međutim ipak morao da svrši jednu tablu, koju smo htjeli zabitati na početku duljinskog puta zvanog Premužićeva staza i time taj put ili bolje stazu službeno nazvati tim imenom. Tim prekidom rada na terenu ujedno smo završili prvi tjedan našeg boravka na Velebitu, mogu da kažem sasvim zadovoljni sa postignutim rezultatom.

Prvog dana drugog tjedna rano ujutro ostavili smo Sv. Juraj te su Zvonko i Marko pošli preko Smokvice i Bilopolja do Orla, da sastave započetu markaciju, dok sam ja s malim Markom, sinovcem našeg Marka, dječačićem od kojih 12 godina, pošao kraticama i cestom do Oltara pa dalje preko Skorupa i Razoja do Dešinovca, gdje počinje Premužićeva staza. Tu sam ostavio tablu u jednom grmu, jer su sjekiru za zabijanje table ponijeli sa sobom Zvonko i Marko. Spretnosti ne ostavi me! To međutim nije bilo nikakovo zlo, jer smo i onako imali još na Razoju zabitati tablu, budući da se na tom mjestu odvaja put, koji su označivali Zvonko i Marko, od našeg puta. Sutradan imao nam je doći Mato, što se međutim nije dogodilo i mi smo, s malim zakašnjenjem zbog čekanja na njega, pošli na rad, i to mali Marko i Zvonko da dovrše Premužićevu stazu do ceste Štirovača — Jablanac i da prenesu prvi dio naše prtljage na Rossijevu kuću, a ja i Marko da, spustivši se u Lomsku dulibu preko Lubenskih vratiju i Lubenovca, dođemo do našeg skloništa na Mirovu, gdje ćemo se svi sastati. Pod večer smo se sastali i dok je Marko kuhao večeru, ja sam potražio našeg starog prijatelja nadlugara Petra Čuljata, da se s njim dogovorim radi označivanja u tom dijelu sjevernog Velebita. Dogovorivši, da će on naći spretne radnike i sam lično nadzirati rad, oprostim se od njega i nađem moje sudrugove, kako se natječu da što prije isprazne zdjelu palente, što nam je bio pripremio Marko. Prospavavši noć ne baš odiše dobro u našem skloništu, podosmo rano ujutru prema Rossijevoj kući, gdje smo Zvonko i ja kanili nastaviti radom, dok su Marko i mali Marko otišli na Krajačevu kuću, jer se je Marko nadasao, da će obzirom na sutrašnji svetac, Veliku Gospu, doći na Zavižan više gostiju. Osim toga imao se taj dan praznikovati, na večer paliti krijes i peći janje. Zvonko i ja označili smo puteve na Pasarićev Kuk, Rossijev i Novotny - e v Kuk (koji nisu niti na kartama, a niti u Dra Poljakova »Vodiču« tako nazvani, a niti opisani) i svršivši taj zbilja interesatni zadatak, vratili smo se oko 15 sati na Krajačevu kuću. Bilo je i krajnje vrijeme, jer kako nas je do sad poslužila sreća u pogledu vremena, to su se danas oko podne počeli skupljati oblaci i po svemu smo mogli zaključivati, da će skoro doći nevrijeme. Tek što smo stigli u kuću i sjeli da ručamo, zamračilo se tako, da gotovo nismo vidjeli jesti, našto se je spustila jaka kiša, praćena silnom grmljavom. Pravo velebitsko nevrijeme! Iskreno rečeno, nama je to dobro došlo. Bilo je dosta posla u kući. U glavnom je naš posao u Zavižanskoj grupi bio dovršen, trebalo je svršiti samo spojeve sa morem, koje Marko i ja nismo dospjeli, pa smo se zato sva trojica, Zvonko, Marko i ja, sljedeći dan, koji je opet osvanuo čist i sunčan, spustili preko Vodice, Babrovače do Gornje Klade, gdje smo spojili put Gornja Klada — Donja Klada i na taj način otvorili još jedan prilaz s morske strane. Tu smo bili s veseljem dočekani od tamošnjih ljudi i primili ujedno prvu hvalu za naš rad. Za Veliku Gospu hodočaste naime Primorci u velikom broju Krasanskoj Majci Božjoj i njihov put ih vodi preko Jezera. I njima se često dešavalo, da su lutali po

Iako se hrvatske planine svojom visinom ne mogu mjeriti s ostalim visokim evropskim planinama, ipak se s mnogih od njih pružaju planinaru prekrasni i neusporedivi vidici. Naročito to vrijedi za Velebit, s čijeg bila možemo da uživamo s jedne strane u ljepoti pogleda na naše sinje more, s druge opet u prostranim vidicima na daleke bosanske planine. Samo jedan mali isječak takove slike sa primorske strane Velebita pokazuje nam snimka, koju je načinio g. D. Frković.

Božica

tom velikom pašnjaku, osobito kad bi se po njemu polegla magla, ali taj su puta, unatoč lošeg vremena, zahvaljujući našim oznakama, bez ikakovih poteškoća prešli Jezera, i tamo i natrag. Obećali su nam, da će se i oni začlaniti u naše društvo, izrazujući nadu, da će time koristiti i sebi i drugima. Ja im nisam htio reći da sam prilikom svog prvog boravka u Starigradu po nalogu upravnog odbora društva proveo likvidaciju tamošnje podružnice radi malog broja članova, nego sam ih bodo i preporučio im začlanjenje u središnjici. Međutim je došla lada, koja nas je imala povesti do Starigrada i mi smo se oprostili od oduševljenih i dragih stanovnika Donje Klađe i stigli za kratko vrijeme u Starigrad, gdje smo odmah nastavili radom i označili put, koji veže Starigrad Donji preko Starigrada Gornjeg sa Gornjom Kladom. Prenoćivši u Modrićima kod simpatične i po tragovima i crtama lica nekad vrlo lijepo gostioničarke Marije Modrić, u vrlo lijepoj sobi za goste, nastavili smo označivanjem puta do Rossijeve kuće, koji smo prije nekoliko dana morali prekinuti i time svršili rad na gornjem dijelu sjevernog Velebita u nepunih 14 dana. Preostalo nam je zabitati table, svršiti put na Velebitsku Plješevicu i Snježnik i izvršiti kontrolu oznaka na označenim putevima. Istovremeno trebalo je »preseliti« najprije s ostatkom prtljage na Rossijeve kuću, a zatim sa svim na Mirovo. Tako smo Marko i ja izvršili prvi posao, pošav stazom do Dešinovca, gdje smo zabiljili tablu sa natpisom »Staza Ing. Premužića«, koju sam svojedobno ostavio u grmlju, zatim do Razboja, gdje smo opet jasnije označili raskršće i stavili tablu, dovršili put na Plješevicu i prosjekli put do Snježnika, koji je potpuno novo traširan kroz nisku, polegnutu klekovicu. Zvonko je s nekojim Primorcima, koji su slučajno naišli idući po sijeno, otpremio naše stvari na Rossijeve kuću i vratio se na Krajačevu kuću, da još zajedno provedemo posljednju noć na Zavižanu i da se oprostimo od njenih domara, rođaka našeg Marka. Sutradan ponijeli smo Marko i ja nekoliko tabla i to za raskršće na sedlu Zalovackog bila, na Buljevcu, na Jelicici, na Carskim (Generalskim) docima, i dok sam se ja popeo na Mali Rajinac u svrhu kontrole oznaka, požurio je Marko na Rossijeve kuću, da se sastane sa Zvonkom, koji je s Grgom Aničem, kad se je taj konačno tog jutra javio na Krajačevu kući, popravio vezu između Raskršća na Lomu i Rossijeve kuće. Njih trojica trasirali su novi put na Gromovaču, traženje kojeg puta ih je toliko zadržalo, da sam ih stigao upravo, kad su počeli prosječanjem niskog dravlja, kojim je obrasla Gromovača gotovo do vrha. Zajedničkim silama prosjekli smo put došavši do vrha te smo ga na povratku označili našim znakovima. Prenoćivši na Rossijevoj kući krenuli smo sutradan dalje sa zadatkom da svršimo oznake puteva na Varnjaču i Crikvenu. Dok nam je put na Varnjaču zadao malo više posla, na Crikvenom, pod čiji vrh se uspinjemo Premužićevom stazom, bili smo za čas gotovi. Sad nam je od vrhova preostao sam Krajačev Kuk. Mi smo uzeli najlakši i najkraći put, ali nas je istraživanje vrlo mnogo zadržalo, tako da smo, svršivši i taj posao, požurili na Mirovo odn. Alan, da još prije mraka stignemo tamo. U to vrijeme ili bolje u posljednja dva dana proveo je nadlugar Petar Čuljat sa svojom radnom grupom oznake puteva Alan—Konačišta—Tuderovo—Vel. Kozjak i Vel. Kozjak—Vranjkova Dragacea Krasno—Štirovača te spoj Vel. Kozjak—Lubenovačka Ruja—Lubenovac. Taj sam put ja sutradan kontrolirao, dok su Zvonko i Marko nadopunili oznake na putu od Lubenovca preko Grebalista, Tudereva i Konačišta do Alana. Preostali su nam samo spojevi Alana sa morem, koje nam je obećao svršiti naš gazda Pero i zato odlučismo, da se spustimo na Jablanac, na more. Kad uveče toga dana, kad smo od kuće nadlugara Čuljata polazili u nedaleku gostionici Marka Matijevića,

udari kiša i nevrijeme, te nam otme nadu, da ćemo se sutra moći spustiti na more, a Marku mogućnost, da se još danas vrati na Krajačevu kuću. Zato smo svi zajedno zaključili naš rad na oznakama puteva na sjevernom Velebitu malom večericom i prospavali noć na tavanu gostione Marka Matijevića na Alanu. Sutra dan krenusmo svi, Marko na Krajačevu kuću, a Zvonko i ja prema Jablancu praćeni sitnom kišom, koju nam je vjetar od vremena na vrijeme nesmiljeno šibao u lice. Otišli smo mirno, jer smo bili sigurni, da će gazda Čuljat puteve Alan—Dundovića Podi—Dundovića selo —živi Bunari—Jablanac i Alan—Strogir—Turska Vrata—Jablanac označiti tako, da mu niti najstrožiji ocjenjivač ne će moći prigovoriti. O tom sam se uvjedio, kad sam za Uskrs ove godine prolazio tim putevima.

Konačno dodosmo na more. Ma da nas je cijelim putem pratila kiša s vjetrom, bijasmo sretni i zadovoljni, da smo svršili zadatak, koji smo si postavili, da smo na sjevernom Velebitu označili ukupno 27 puteva, stvorivši time mogućnost življeg prometa i bezbrižnog putovanja Velebitom. Kad smo stigli u hotel »Planinar« našeg starine Babica, nastala je malo komična situacija. Vlasnik inače moj dobar poznati, nije me prepoznao, kako smo bili »uredeni« i bio je u dvojbici, bi li nam iznajmio sobu ili ne. Tek kad sam mu se javio, tko sam, zaprepašio se je nad našim izgledom, ali je brzo razumio, kad smo mu pripovijedali, gdje smo i kako dugo bili u gori. Prenočivši kod njega, ukrcali smo se sutradan na lađu, koja nas je ponijela talasima našeg plavog Jadrana do Sušaka, odakle nas je vlak povratio našim kućama.

Kroz Durmitorsku visoravan

Srečko Vatovec (Zagreb)

— Crna Gora!...

Stupili smo u Crnu Goru s nekim čudnim osjećajem. Pod nama je šumila Tara miješajući se sa Pivom. Inače svuda neka svečana predvečerna tišina...

Stupali smo tako svaki zavučen u se, sa svojim mislima...

— Beeeee!... prekinulo je tu tišinu, a ujedno i naše misli. Našli smo se opkoljeni ovcama, koje su se vraćale s paše kući i začudeno nas gledale. Pred nama se pokazalo selo Šćepan polje, nekoliko malih krovića.

— Beeee... bee...!

— Beeeee!...

Ulagili smo u prvo crnogorsko selo praćeni tom himnom crnogorskih planina... Zaustavili smo se pred jednom kolibom i upitali, da li možemo negdje prenoći. Kada smo dobili pozitivan odgovor, oprezno smo upitali, pošto ćemo dobiti mlijeko za večeru.

— Dinar kila. To nam se svidjelo.

— A pošto komad hljeba?

— Nema brate hljeba, nego ako ve je volja da vi skuvam za dinar kačamaka.

— Dobro.

— A kako hoćete mlijeko? Da l' prijesno il' kiselo il' vareniku.

Odlučili smo se za vareniku i sjeli da čekamo večeru.

Žena je brzo naložila vatru na visokom ognjištu usred kolibe i objesila kotač na lanac, koji je visio nad vatrom.

— A odakle ste vi?

— Iz Zagreba.

— Eeee...

— ? . . . ?

— A šta ste vi?

— Đaci.

— Eeee . . .

Iza svakog našeg odgovora kao jeka čuo se »eee« . . . , to znači u crnogorskom govoru isto što kod nas »da« ili naše »aha« .

— Imate l' vi nešto artije?

— Kakve?

— Kakva da jest.

— Imamo . . . Evo 'očeš ove? Pokazali smo joj naše bilježnice.

— Eee . . . dobra je, dobra.

— A koliko trebaš?

— Pa koliko date.

Dali smo joj nekoliko listova. U to uđe u kuću lijepa mlada djevojka, njezina kći.

— Dobar veče . . . plašljivo nas pozdravila i začuđeno pogledala.

— E, đaci su ti to đaci. Pa došli da se odmore i prenoće . . . objasni joj majka.

— Je l', a šta će ti papir? nastavili smo mi razgovor.

— Treba mi za cigare.

I ona odmah oprezno otrgne komadić papira i omota nešto duhana te zapali i počne da puši.

— Pa da damo i toj djevojci nešto artije?

— Ona ne smije da puši. Nije još udata.

Djevojka se sramežljivo nasmiješi i uzevši posudu izade pred kuću. Pošli smo za njom i gledali kako muze ovce i koze. Pitali smo je, da li puši.

— Ne smijem.

— Ma ne pitamo da li smiješ, nego da l' pušiš?

— Pa malo, — odgovorila je tiho, sramežljivo se smijući.

Dali smo joj dosta papira iz bilježnice, našto nam se ona zahvalila i brzo spremila u njedra.

Vratili smo se u kuću, gdje nas je već čekalo mlijeko s palentom, koju je žena skuhala. Baš kada smo pojeli, došao je muž. Pozdravili smo ga. Žena mu ispriča, ko smo i ujedno veli neka nas odvede spavati. On nas spremno odvede do neke staje, uz koju se nalazio sjenik. Preporučivši da pazimo da se ne dogodi vatra, otišao je. Legli smo da prvi puta prospavamo u Crnoj Gori . . .

Još sunce nije izašlo, kad smo se digli i pošli uzbrdo kozjom stazom. Prošli smo mimo stare prorušene crkve. Nekoliko ptičica cvrkutalo je u grmlju, a izdaleka čulo se blejanje ovaca. Polako je izlazilo sunce. Pod nama duboko pokazalo se troriječje. Put je bio donekle obrašten šumom te smo zviždajući prolazili mimo debelih stabala. No na nekojim mjestima puhalo smo kao lokomotive, da se uspenimo na strminu. Mnogo puta omaknuo se koji kamen pod nogom i počeo se kotrljati u ogromnim skokovima u dubinu, dok se nije razletio o kakvoj stijeni u stotine komadića. Žurili smo se da dospijemo na visoravan, jer smo znali da ćemo čim dođemo na ravan teren ugledati Durmitor. Na toj visoravni nema šuma ni puno drveća.

I doista. Čim smo stigli do ruba kosine, pokazala se je u daljini daleko, daleko siva masa durmitorskog sklopa, a na desno dizao se mnogo bliže Maglić, sav obložen snijegom. Bili smo prilično znojni od uspona na visoravan, koja ima poprečnu visinu od 1.400 m, a obraštena je travom, koja je prekidana tipičnim kraškim kamenjem, a tek gdjegdje obraštena šumom.

Put se polako gubio, dok konačno više nije bilo ni traga o njemu. Uzeli smo

Foto: Gazdik

Na Durmitorskoj visoravni

po prilici pravac, gdje smo mislili da se nalazi selo Crkvice. Nešto pred podne sreli smo čovjeka, koji je išao u pravcu Šćepanpolje. Pitali smo ga za put i kako dugo trebamo do Durmitora.

— Stićete još danas, odgovorio je.

Pošli smo dalje ne vjerujući previše, da ćemo još danas biti na Durmitoru. Doskora smo ugledali selo Crkvice. Tu smo mislili doručkovati i ujedno ručati. Ali pošto su nam i ovdje htjeli računati previše, otišli smo rađe gladni dalje...

Sunce nas je stalo sve žeće peći, te smo doskora očutili žđ, koja je postajala sve nepodnošljivijom. Uz nju se javljala i sve veća glad. Nismo se nadala da na tom terenu imade tako malo sela i da je to bezvodni teren pa smo već prilično rano potrošili rezervnu vodu. Šećer, koji smo imali u rezervi za krajni slučaj, ako zalutamo, nismo smjeli jesti radi pomanjkanja vode, jer on izaziva još veću žđ, koja nas je mnogo više mučila nego glad. Pred nama su se pružali mali brežuljci tek gdjegdje obrašteni šumom. Inače se svud pružala suncem obasjana i ispržena trava. Uputili smo se jednoj šumi, kamo smo dospjeli potpuno iscrpljeni. Sjeli smo u prvu hladovinu i odmarali se. Već smo mislili da ćemo noću morati dalje da nas danja vrućina sasvim ne uništi, kad »Č« skoči i kao lud potrči prema jednom mjestu. Našao je nekoliko jagoda. Bacili smo se na traganje za jagodama, kojih je bilo toliko da smo se malo okrijepili. Uspeli smo se do nekog srušenog drveta, na koje smo sjeli. Nakon kratkog odmora uspeo se »Z« na proplanak. Kad se vratio, lice mu se sjalo od veselja.

— Tamo na onoj strani... daleko, daleko nekakvi ljudi grabe sijeno.

Digli smo se i pošli...

Vruće sunce peklo je naše glave, kad smo izašli iz šume. Žurili smo se da čim prije stignemo do ljudi. Nadali smo se da ćemo od njih dobiti što za jelo ili da ćemo barem saznati, gdje je najbliže selo. Dugačak nam se činio put do njih, iako smo hodali iz šume tek pola sata.

— Eeeeeej! — zavikao je »Z«, kad smo bili na obronku dolinice, u kojoj je grabilo sijeno nekoliko žena i muškaraca.

— Eeeeej!? — odvratili su oni dajući time znak da su čuli.

- Da li bi mogli dobiti malo vode i hljebaaa!?
- Nemaamo! Nego eto tu blizu selooo!
- Gdjeee!?
- Etooo vako pravoooo!...
- Falaaa!...

Pokazali su nam preko brežuljka, koji se protezao desno od nas. Bilo je dobro da nismo silazili do njih, jer bi se onda morali penjati natrag na brdo, a to bi bilo vrlo teško, jer smo bili sasvim iscrpljeni. No hvala Bogu sada znamo barem da je selo u blizini.

Pošli smo malim brežuljcima i ogledavali se na sve strane, ne bi li opazili selo. No nigdje ni jednog krova. Najednom »Z« zastane i stane prisluškivati. Stali smo i mi. Čuo se neki šušanj kao da neko okreće suho sijeno. Ogledavali smo se, no nigdje nije bilo nikoga.

- Eeej!, ima li kogaaa?...

Odgovora nije bilo.

- Ma neko je tu blizu, reče »Z«.
- Ajde još jenput zakričimo!
- Eeeeeeeej!!...

— Ej! — došao je odgovor, ali nismo znali otkuda. Gledali smo lijevo, desno, dok nismo našli neku utlinu, u kojoj je neka žena okretala sijeno:

- Pomoz Bog!
- Dobra vi sreća!
- Gdje je ovdje selo?
- E, ovako ajte pa čete stić skoro.
- A koliko ima do sela?
- Pa nema pola sata.
- Zbogom, pa hvala!

Napeli smo zadnju snagu i pošli pokazanim pravcem. Bilo je neizdržljivo vruće, a mi već od jutra žedni. Grlo nam se potpuno osušilo. Izvora nigdje. Tek oko nas sama trava, napola suha od sunca, i kamenje.

Prošlo je pola sata hodanja, no sela nigdje. Išli smo stalno ogledavajući se na sve strane po vrhovima brežuljaka. Prošlo je sat i pol i mi smo izgubili nadu da ćemo stići u selo. I baš kada smo htjeli da sjednemo i počinemo, opazili smo mali drveni krovic za jednom uzvisinom. Požurili smo do njega i doskora smo stajali pred jednim katunom. Bilo je još nekoliko takvih kućica, ali jedna od druge vrlo daleko. To je bilo tako dugo traženo selo.

Bacili smo sa sebe teret i kucali na vrata. Niko se nije javljaо iznutra. Nismo htjeli da uđemo, dok neko ne dođe. Kada smo se malo razgledali, ugledali smo na krovicu komade snijega, koji su se cijedili u korito, koje je bilo postavljeno uz krov. Otrgli smo svaki komad snijega i požudno srkali iz njega vodu. Ne bi ga tada mijenjali ni za najveću porciju sladoleda.

Sjedjeli smo u hladu, sa snijegom u ruci i u ustima i čekali da se ko pojavi od kuće, no niko nije dolazio. Kad smo se odmorili, uzme »Z« komad snijega kao okrepnu i podeli da potraži kakvog čovjeka u blizini, da nam dade jesti. »Č« i ja ostali smo i dali se na pretraživanje i razgledavanje toga gospodarstva, koje se sastajalo iz male kućice i dviju smočnica, koje su bile smještene do nje. Vrata kućice bila su bez ključnice, tek privezana nekom vrpcem za zid, da se ne otvore. »Č« ih otvorio i pogleda unutra. Bilo je to kao neka katunska prostorija sa dva ležaja i ognjištem. Zatvorili smo opet, kako je bilo i pogledali u smočnicu.

— Uff, tu ima za jest! — oduševljeno progovori »Č«, koji je prvi turio glavu kroz vrata. Svuda oko nalazili su se pretinci sa koritima punim kiselog mlijeka.

U kutu je stajalo nekoliko kaca. Nagadali smo da su pune kajmaka. Zatvorili smo opet i pogledali i u drugu smočnicu. I tu je bilo nešto mlijeka i jedan ogroman hljeb kruha. I ovdje smo oprezno svezali vrpcem vrata i čekali »Z«-a, dok nam je želudac javljač da je prazan, a slinovnice ispuštale svoje sekrete u usta, kao da se tamo već nalazi izvrsno crnogorsko kiselo mlijeko. Napunili smo boce snijegom i metnuli ih na sunce da dobijemo nešto vode. Vidjeli smo već prije da korito, u koje se cijedio snijeg, sadržaje ne samo vodu već i mnogo nekakvih crva, zato nam se i gadilo piti tu vodu. No doskora smo se razočarali, kada smo jedući snijeg opazili, kako i u njemu poigravaju ti crvi. Bacili smo snijeg natrag na krov i izvadili čiste maramice te kroz njih pili vodu, koju smo u bocama otopili.

Uto se pojavio »Z« u pratnji neke djevojke. Bila je to djevojka iz te kuće. Kupili smo od nje korito kiselog mlijeka. Ujedno smo dobili i kruha te smo ga nadrobili u neki favor, kojeg je djevojka oprala i u nj izlila kupljeno mlijeko, pošto nije imala tako velike posude. Bez obzira iz čega jedemo počela su raditi naša usta i ruke, koje su priličnom brzinom prinašale žlice ustima. Doskora se pokazalo dno. Djevojka je čekala dok pojedemo, uzela je favor i žlice, oprala ih, te spremila u kuću. »Č« je uzeo još dva komada sira, koji je bio prilično suh i neukusan. Djevojka je odmah zatim otišla na rad, gdje ju je »Z« našao, ne brineći se ni najmanje za nas, šta ćemo raditi. Bili smo okrepljeni te smo se s užitkom odmarali u sjeni kućice.

Sunce se polako sve više spušтало i njegov žar postajao je sve blaži. Pošli smo dalje u pravcu, gdje se video masiv Durmitora. Gdjeđe se video po koji katun. Na mnogim mjestima sreli smo stado bijelih ovaca, pa se nismo više trebali bojati glada i žeđe, jer smo pitajući pastire doznali da tuda u pravcu Nedajna imade dosta katuna, gdje možemo noćiti i dobiti hranu. Sada smo već prilično veselo koracali travnatim terenom i ubrzali korak, da čim više prevalimo ovaj dan. No kada je sunce zapalo, tražili smo katun da prespavamo. Našli smo jednog, ali taj je bio tako natpran raznim stvarima i domaćina, da nas nisu mogli primiti. Uputili su nas da podemo do kuće Kneževića gdje će nas primiti.

- Nije vi daleko pa ćete stići još za dana.
- A da li će nas moći primiti? Možda neće imat mjesta?
- Uh ima mjesta. To je zidanica u dva poda.
- Aha, jednokatnica. A koliko ima ljudi tamо?
- E, pa malo. Imaće mjesta. Ne bojte se!
- Kako je to daleko?
- Nije daleko. Namah ćete biti tamо.
- Hvala. Zbogom!
- U zdravlju.

Pošli smo, kako nam je pokazao čovjek. Već se počeo spuštati sumrak, a još nismo našli kuće. Ali baš smo se namjerili na nekog čovjeka, koji se vraćao kući.

- Dobar veče! Nije li ovdje neka kuća?
- Jest, eno ovako pravo.
- Jel' to zidanica Kneževića?
- Eee.
- A kako je to daleko?
- Nije daleko, dok popuši jednu cigaru.
- Hvala.

Jedna jako dobra, možda i najbolja i najtočnija vremenska mjera je pušenje cigarete u ovim primitivnim krajevima, u kojima zapravo ljudi ne znaju

trajanje jednog sata, nego ovako iz navade kažu »za jedan sat« ili za »dva sata«, a treba hodati više od pet, šest sati. Zato nam se vrlo svidjelo, što je taj čovjek izrazio vremensku udaljenost tom mjerom, jer smo znali, da je valjda i sam iskusio, kako daleko je došao, dok je popušio cigaretu.

Baš se spustio potpuni mrak, kad smo se našli pred jednom prilično velikom zidanom kućom. Uza zid sjedilo je nekoliko ljudi.

— Dobar veče!

— Dao Bog!

— Molim vas da li bi mogli ovdje prenoći? Đaci smo iz Zagreba.

— Eh, ne možete. Imamo puno radnika, pa nema mjesta za vas.

— Pa mi ćemo nad stajom na sijenu.

— Ne možete, jer je puno sijena.

— Pa negdje ćemo se već strpat', jer bi drugdje našli prenoćište, ali su nas ljudi ovamo poslali.

— Ma nema nigdje mesta.

Vidjeli smo da smo im sumnjivi i da su im to samo izgovori.

— Mi ćemo vam dati naše legitimacije kroz noć, ako nam ne vjerujete.

Nešto su se dogovarali.

— Da vidimo legitimacije.

Bio je to neki profesor i sudac sa svojim ženama i mladi učitelj.

— Dobro, nači ćemo mjesta.

Započeli smo razgovor, koji je trajao dok nas nisu pozvali da pođemo u prvi sprat, gdje smo dobili sobu i večeru. Kad su čuli da imamo aparat, izrazili su želju, da bi se u jutro slikali. Mi smo im to obećali i nakon kratkog razgovora, u kojem smo doznali da su na praznicima ovdje, gdje imaju gospodarstvo sa blizu 400 ovaca, pošli smo na počinak.

Sva trojica smo legli u jedan krevet, koji se ovdje nalazio, no vrućina je u noći postala nesnosna, tako da se je »Z«-rađe preselio na tvrdnu drvenu klupu i tamo dočekao jutro.

Sutradan su se opet počeli pred nama redati maleni brežuljci i utline, a masiv Durmitora bivao je sve veći. Uz vruće ljetno sunce slušali smo blejanje ovaca, koje su u stadima bile raštrkane po toj visoravni. Stigli smo na stazu, koja vodi u Nedajno. Hodali smo jedan za drugim skinuvši košulje, koje su i onako bile mokre. Sa čela nam je curio krupan znoj, a tjelesa naša svijetlila su se na vrućem srpanjskom suncu. Od nikuda ni malo vjetrića, koji bi nas malo ohladio i ublažio žar. Voda koju smo sobom uzeli bila je skoro vruća. Nije nam preostalo drugo, nego da si njome polijemo vruća tjemena....

Stigli smo na brežuljak. Pod nama smo ugledali priličan broj raštrkanih drvenih krovica, koji su se ljeskali na suncu. Kad smo se spustili u selo, pitali smo najprije za vodu. Uputili su nas malo dalje, gdje se nalazio seoski bunar. Došli smo do njega. Otvorili smo već skoro truli drveni poklopac i pogledali unutra. Iz dubine čulo se kreketanje žaba. Na površini vode mogla se razabratи debela naslaga zelenih alga, na kojima je sjedilo mnoštvo žaba te krekelalo u sav glas. Upitali smo u jednoj kući za vodu.

— Onamo za brdašcem ima jedno vrelo. Onamo je dobra voda.

Pitali smo još da li možemo doći na Durmitor i njegova jezera a da ne idemo u selo Crnugor u. Dobili smo pozitivan odgovor, iako je put vrlo opasan. Trebali smo da siđemo s puta, koji iz Nedajna kreće u Crnugoru i da krenemo desnom u kanjon Sušice. Rekli su nam da ovuda uopće ne idu turisti, tuda idu tek oni seljaci, koji imaju na toj strani svoja stada. Za hranu su nam rekli da ćemo dobiti od pastira. To nam je bilo dosta. Kad mogu seljaci, zašto ne bi i mi.